

Finn Pedersen
Søholmparken 53
4200 Slagelse

22931722
finn.p@stofanet.dk

Hotel Strandslots

Historie

Ref.:

Bornholmske Samlinger
IV Række 6. Bind (2012)

Familien Reiner og Kurhaus Strandschloss (Hotel Strandslot) i Sandvig

Af Finn Pedersen

Finn Pedersen, pens. civilingeniør og oberstløjtnant af reserven. Ophold på Bornholm i perioder årligt gennem 50 år. Timeshare medejer af Hotel Strandslot. Har i flere år arbejdet med optrevling af hotellets historie via lokale interviews og arkivundersøgelser på bla. Ø-arkivet i Rønne, Allinge Lokalhistoriske Arkiv, Landsarkivet og udenlandske arkiver.

Hotel Strandslot ligger blandt Bornholms nordligste huse ved den lille sandstrand i Sandvig. Navnet synes velvalgt for den flotte, store, trefløjede næsten hvide bygning med det røde tegltag. Selvfølgelig ligger en sådan bygning lidt tilbaketrukket og lidt hævet over Strandpromenaden. Og foran bygningen er en grøn plæne, hvorfra en stor, pompøs stentrappe fører op til døren i den brede verandabygning mellem fløjene. Fra verandabygningens panoramavinduer har man en storslået udsigt mod nord ud over stranden til Hammerknuden og til havet.

Hotel Strandslot har næsten ikke ændret udseende siden det blev bygget i 1904/05. I hovedparten af sin eksistens har det fungeret som mondænt hotel med mange udenlandske gæster. I dag er Strandslot indrettet med 27 timeshare lejligheder, og ejerkredsen er på over 600 personer.

Fig. 1. Det nybyggede Kurhaus Strandschloss set fra nordøst. Matriklens omkransende mur er endnu ikke opført. Fløjenes murværk er gråt. Den nederste altan i østfløjens nordgavl er lukket med mørkt træ ("klædeskab"). Under denne skyder kælderens køkkenvinduer frem. Mellem fløjene var

anlagt en terrasse med stentrappes i hver side. Den vestlige trappe ses på billedet. Håndkoloreret postkort, foto H.P. Jacobsen, Allinge. Bornholms Museum.

Det var en tysk officersenke fra Berlin, Tony Reiner, der i sin tid fik bygget Hotel Strandslot til sin unge søn, Hans. Hotellet var beregnet for tyske turister, og de første år efter åbningen i 1906 var hotellets navn Kurhaus Strandschloss. Lokalt omtaltes hotellet i mange år som "Det tyske Hotel". Hotellets historie begyndte i 1904, da Tony og Hans Reiner købte en af Sandvigs gamle strandgårde. Gården blev jævnet med jorden, og derpå blev hotellet opført på tomten. Det var den første af Sandvigs i alt fem gamle strandgårde, der måtte lade livet for at blive til hotel eller pensionat. Siden fulgte de øvrige trop.

Navnet Reiner var knyttet til Hotel Strandslot i ikke mindre end de følgende 42 år, velsagtens rekord på Bornholm. Men et par gange i det lange forløb indtraf dramatiske hændelser, der rent faktisk på det alvorligste truede Reiner-familiens fortsatte ejerskab. Tony og Hans Reiner var de første tyske hotelejere på Nordbornholm. Men alligevel indtog Nordbornholm dengang en helt speciel rolle, hvad angik tyske initiativer og investeringer.

Tyskernes indtog på Nordbornholm

Allerede i 1875 havde en i København bosat tysk grosserer, J.F. Martens, købt hele Hammerknuden af Allinge-Sandvig Byråd. Hermed begyndte, hvad man har kaldt "Tyskertiden på Nordbornholm", som varede i næsten 40 år, indtil udbruddet af Første Verdenskrig i 1914. Martens indledte granitbrydningen på Hammeren, hvilket dog først tog fart i begyndelsen af 1890-erne efter at Martens havde solgt det hele til sin svoger, baron H. von Ohlendorff fra Hamborg.¹ I løbet af få år etablerede denne:

[Punktopdeling nedenfor]

- Hammerværket, en af sin tids mest moderne stenindustrier i Europa med brydning og forarbejdning til fx brosten.² Arbejdsstyrken var på flere hundrede mand.
- Hammerhavnen til udskibning af stenindustriens produkter (i stort omfang til Tyskland).
- Sandlinjen og Langelinje to rækkehusbyggerier i Sandvig samt Humledal, nogle huse ved vejen op til Hammerværket. Alt anlagt til medarbejdere ved Hammerværket.

Hammerværket blev den største stenindustri på Nordbornholm, hvor der yderligere fandtes tre (danskejede) stenbrud. Succesen afspejlede sig i de mange bornholmere og svenske indvandrere, der i begyndelsen af 1900-tallet faktisk gjorde Allinge-Sandvig Kommunes indbyggertal større end Nexø og dermed til øens andenstørste by (efter Rønne).³

Da Kurhaus Strandschloss indviedes i 1906 blev det startskuddet til en række nye, større fleretages hoteller i Sandvig. Den egentlige turisme på Nordbornholm begyndte i 1890-erne, hvor man hurtigt kom op på omkring 1200 gæster pr. sæson. Langt hovedparten var tyskere. Og deres ferieform var kurophold med vandreture i den bornholmske natur samt havbadning. I en senere beskrivelse i et berlinsk kulturmagasinet omtales Nordbornholm som Das nordische Capri.⁴

¹ Under overflade. De bornholmske råstofindustriens historie, Bornholms Museum 2007.

² Hammerværket var den lokale betegnelse for Ohlendorffs Bornholms Granitværk A/S.

³ Trap Danmark, IV udg., 1921.

⁴ Karl Heinze i det tyske kulturmagasinet *Nordland*, Berlin 1. juli 1912.

Betegnelsen kur- (haus, hus, hotel) blev (senere) anvendt af flere andre hoteller end Kurhaus Strandschloss. I begyndelsen indlogeredes turisterne i Allinge og Sandvig på små hoteller, gæstgiverier og pensionater. Allinge var i begyndelsen førende med et par egentlige hoteller ved havnen.⁵

Den første bølge af nybyggede større hoteller på Nordbornholm drejede sig om hoteller beliggende frit ude i naturen nær kysten, sådan som de tyske kurgæster netop ønskede det. En hel håndfuld hoteller af den type blev det til i årene 1887-1905.⁶ Blanchs Hotel indtog en særstilling. Det blev bygget allerede i 1887, altså før turismen egentlig var begyndt. Blanchs Hotel var Bornholms første mondæne, større hotel. Det havde en fantastisk beliggenhed højt hævet over havet på Galgebakken sydøst for Hammerhavn. En lang trætrappe førte oppe fra hotellet de omkring 60 meter ned til et badehus ved klippekysten.

Fig. 2. Et foto fra før 1904 af Østersøbadets barakker med Sandvig By i baggrunden. Billedet er taget ude fra Hammeren, altså fra nordnordvest. Midt for barakkerne ses en hvidkittlet person, antagelig bademester Karlsen, der også fungerede som livredder. Fru Kirstine stod for udlevering af håndklæder og tæpper. På billedet ses oppe i byen (over den kittelklædte) den gamle guldgravergårds bindingsværkslænger. Foto ukendt fotograf, Bornholms Museum.

I Sandvig etablerede foretagsomme lokale bornholmere i 1894 - efter et direkte tysk forslag - Østersøbadet Bornholm. I starten var der tale om en baraklignende bygning på stranden med

⁵ *Hotel du Nord* samt (det endnu ikke udbyggede) *Høiers Hotel*.

⁶ *Hotel Hammershus* ved Hammershus Ruiner (1895), *Hotel Helligdommen* ved Rø, (1898), *Hotel Johns (Jons) Kapel* på gården ovenfor Jons Kapel, (begyndelsen af 1900-tallet) og *Hotel Finnedalen* lidt nord for Vang, (1905) – og hertil kom i 1912 *Badehotellet Stammershalle* syd for Tejn.

faciliteter for badegæsterne, det hele styret af en bademester/livredder.⁷ Der skulle dog gå 12 år, før dette kurbad fik sit tilhørende Kurhaus (Strandsschloss). Andre steder langs kysten byggedes også badehuse, fx ved stranden i Allinge.

Efter nogle magre turistår omkring årtusindskiftet voksede turisttallet fra år 1902 og var i 1905 over 3000. I 1906 steg dette antal eksplosivt med en 3-faktor og holdt sig omkring 9000 pr. sæson indtil Første Verdenskrig.⁸ Det er et stort tal, der tåler sammenligning med vore dages turiststrøm.⁹ Man ser, at Kurhaus Strandsschloss - henset til turiststrømmen - åbnede på det helt rigtige tidspunkt (1906).

Den omtalte første hotelbølge med etablering af en håndfuld i naturen fritliggende, større hoteller var rullet hen over Nordbornholm frem til omkring 1905. Den næste – og sidste – bølge kom i årene 1906-14, og den omfattede en række by-hoteller, hovedsageligt i Sandvig, som hermed overhalede Allinge mht. hoteller. I Allinge renoveredes de tre gamle hoteller¹⁰, mens der kun blev bygget ét nyt større hotel (i 1911).¹¹ Helt anderledes gik det i Sandvig, hvor man oplevede et sandt hotel bygge-boom med ikke færre end seks nye, større hoteller.¹² Endelig blev der i nævnte periode (1906-14) bygget to nye i naturen fritliggende, større hoteller.¹³

Fire af de i alt 18 større nordbornholmske hoteller havde tyske ejere. Og i de tre af tilfældene var der tale om, at tyskere nybyggede større hoteller:

Kurhaus Strandsschloss nybygget af familien Reiner (1906)¹⁴

Hotel Helligdommen overtaget af H. Colster (1906)¹⁵

Strandhotellet nybygget af H.C.L. Gottspenn.(1907)¹⁶

Badehotel Stammershalle nybygget af Rolf Müller (1912)¹⁷

Der var flere grunde til, at 1906 blev starten på den store tyske turisme på Nordbornholm. De gode tider i Tyskland havde allerede dengang medført en veludviklet turisme på den tyske Østersøkyst med rige folk fra Berlin og Hamborg. Vigtigst for Bornholm var måske, at der netop på dette

⁷ Bente Jensen: *Mellem gammelt og nyt. Diskussionen af den tidlige turisme på Bornholm 1860-1902*, Bornholmske Samlinger 2002.

⁸ *Særtryk af Nordbornholms Ugeblad* 24. oktober 1913 (Allinge Lokalhistoriske Arkiv i Kærnehuset).

⁹ I 2011 var antallet af registrerede turist-overnatninger på Bornholm ca. 697.000. Såfremt besøget i snit var på én uge, besøgte Bornholm således af ca. 100.000 turister i 2011. Dvs. at turisttallet i årene op til 1. Verdenskrig - alene på Nordlandet - var omkring 10% af øens samlede turistbesøg i 2011.

¹⁰ *Hotel du Nord, Hotel Allinge og Høiers Hotel*.

¹¹ *Meyers Hotel*.

¹² *Kurhaus Strandsschloss* (1906), *Hotel Sandvig* (1906), *Hotel Hammersø* (1906, udbygget 1909), *Strandhotellet* (1907), *Alexandersen Hotel* (påbegyndt 1904, udbygges væsentligt i 1908), *Carlsens Hotel*, nu *Hotel Sandvig Havn* (1909, udbygget 1912).

¹³ *Hotel Salene* i Salene Bugt nordvest for Gudhjem (1907) og *Hotel Stammershalle* syd for Tejn (1912).

¹⁴ Kurhaus Strandsschloss' første sæson var 1906, hvilket ses af regningen for alt hotelinventaret og – udstyr, som er fra *Magasin* i København, og som er fra oktober 1905 (Allinge Lokalhistoriske Arkiv).

¹⁵ Frank Nielsen: *Finneløkken*, Bornholms Tidendes Forlag, 2008.

¹⁶ Jens Riis Jørgensen: *Huse i Sandvig gennem 200 år*, Bornholms Museum, 1989.

¹⁷ Bornholms Tidende 5. marts 1912.

tidspunkt kom regularitet i sejladsen med større færger mellem Tyskland og Bornholm. Og endelig blev der i årene 1906-07 alene i Sandvig bygget fire nye, større hoteller; og endvidere gennemførtes modernisering af Nordbornholms øvrige hoteller.

Mange bornholmere sønden for Nordlandet var oprørte over "fortyskningen" deroppe. Og det er forståeligt alene ud fra nordbornholmernes arbejde for tyskerne, når man betænker datidens generelle danske anti-tyske holdning her blot 30-40 år efter tragedien ved Dybbøl i 1864. Hertil kom en urovækkende opfattelse af tab af bornholmsk hjerteblod ved tyskeres overtagelse af naturperler som Hammerknuden, Helligdomsklipperne og arealerne omkring det ellers fritliggende Hammershus.

Allerede i begyndelsen af 1890-erne, da den tyske stenindustri med Hammerhavn var etableret og tyske turister begyndt at indfinde sig, startede en heftig avisdebat. Den drejede sig i hovedsagen om de "fremmedes" opkøb af "skjønne Steder", om bibeholdelse af naturherlighederne med offentlig adgang samt om behandlingen af de tyske turister. Debatten førtes ikke blot i de bornholmske aviser, men fandt også vej til landsdækkende aviser, idet man intetsteds i landet oplevede noget tilsvarende.

Den første organiserede bornholmske modoffensiv kom i 1894, hvor der var planer om et projekt med tyske feriehuse i Dynddalen ved Rø. Dette fik lærer J.A. Jørgensen i lbsker til at iværksætte en underskriftsindsamling med henblik på, at få Staten til at gribe ind mod feriehusprojektet.¹⁸ I øvrigt var J.A. Jørgensen sønderjyde, og han var i 1864 blevet fordrevet fra Sydslesvig af tyskerne.¹⁹ På trods af mere end 3000 indsamlede underskrifter ville Staten ikke blande sig.²⁰ Men måske var det alligevel Jørgensens store indsats, der medførte, at projektet aldrig blev gennemført. Avisdebatten ebbede ud hen i 1890-erne. Men gløderne ulmede, og i åbningsåret for Kurhaus Strandschloss, 1906, medførte nogle (andre) hændelser, at debatten igen brød ud i lys lue:²¹

[Punktopdeling nedenfor]

- Sommeren 1906: Tysk feriehusbyggeri påbegyndt umiddelbart nordøst for Hammershus. Her havde proprietær Grønbech på gården Hammersholm solgt i alt tre parceller til tyskere. De ville anlægge en ferieby, som de frimodigt kaldte Neu Berlin. Grønbech agtede at sælge flere tilstødende parceller.
- Sommeren 1906: Hele det store åbne areal nord for Hammershus med samt kyststrækningen risikerede at blive en større del af Neu Berlin, idet ejeren, L. Møller, fra det nærliggende Møllers Pensionat luftede salgstanke.
- Oktober 1906: Tyskeren H. Colster overtog Hotel Helligdommen ved Rø med samt Helligdomsklipperen og den hellige kilde.
- Efteråret 1906: Bornholmeren H. Colberg, som ejede Hotel Finnedalen, kæmpede kraftigt – i øvrigt sekunderet af forfatteren Martin Andersen Nexø – for at få fingre i hele Slotslyngen mellem Hammershus og Vang med henblik på at bygge feriehuse og hoteller til tyske turister i området.²²

¹⁸ Bente Jensen: Mellem gammelt og nyt. Diskussionen af den tidlige turisme på Bornholm 1860-1902, Bornholmske Samlinger 2002.

¹⁹ J.A. Jørgensen havde fra 1866 udført det første egentlige arkæologiske arbejde på Bornholm sammen med amtmand E. Vedel. Jørgensen stod i spidsen for oprettelsen af Bornholms Museum i 1894 og blev dets første leder. I 1901 udgav han øens første omfattende Bornholms Historie.

²⁰ Fredningsloven eksisterede ikke dengang – kom først i 1917.

²¹ 100 år med Foreningen Bornholm, 2006, red. H.V. Jørgensen.

”Fortyskningen” var gået over i – hvad man kaldte ”den tyske ekspansion”. Og alt dette satte en stor bornholmske modoffensiv i gang med stiftelsen af Foreningen ”Bornholm” i november 1906. Initiativtageren var også denne gang en sønderjyde, der personligt havde oplevet tyskernes fremfærd i hans hjemstavn i og efter 1864. Det var den på Bornholm kendte og respekterede M. M. Smidt, redaktør og ejer af venstrebladet Bornholms Tidende. Han havde allieret sig med et par bornholmske venstre-folketingsmænd, hvoraf den ene også stammede fra det sydjyske. Foreningen Bornholm blev stiftet ved et stort folkemøde i forsamlingshuset i Aakirkeby 24. november 1906. Formålsparagraffen kan kort angives som bevarelse af kulturarven med fri adgang til ”de skjønne Steder” samt en forebyggelse af, at disse lokaliteter kom i udlændinges eje. Man bemærker i øvrigt, at der i foreningens bestyrelse kun var én repræsentant for Nordbornholm - og hun, Karen Mogensen, var fra Vang.²³

Foreningen Bornholm kastede sig straks efter stiftelsen aktivt ud i arbejdet ifølge formålsparagraffen. Da der som nævnt endnu ikke fandtes en egentlig Fredningslov, måtte modoffensiven gennemføres enten ved opkøb med efterfølgende pålæggelse af servitutter og derpå gensalg - eller blot en aftalt pålæggelse af servitutter mod udbetaling af erstatning. Pengemidler blev fremskaffet ved indsamlinger og bidrag fra Staten. I nogle større sager lykkedes det, at få Staten til at foretage direkte opkøb.

Allerede i 1907, året efter stiftelsen af Foreningen Bornholm, sikredes området nord, øst og syd for Hammershus mod bebyggelse samt Slotslyngen næsten ned til Vang. Sidstnævnte blev opkøbt af Staten. Og endelig opkøbte Foreningen Bornholm samme år 14½ tdr. land syd for Helligdomsklipperne, hvor senere Bornholmerpladsen blev anlagt.

Foreningen Bornholms aktiviteter de følgende år omfattede en sikring mod salg af feriehusgrunde langs Salene Bugt vest for Gudhjem i 1913. Og året efter var foreningen aktiv i forbindelse med Statens opkøb af hele Hammerknuden og stenbruddet.

Den bornholmske modoffensiv via Foreningen Bornholm holdt sig strengt til formålsparagraffens ”naturskønne og historisk mindeværdige steder og bygninger”. Der var ikke tale om nogen form for hetz mod de fremmede, hvilket ses af, at foreningens offensiv før Første Verdenskrig ikke omfattede det tyske Hammerværk med de mange lokalt ansatte og ej heller de tyske turister på Nordbornholm. Det betød også, at de tyskejede hoteller ikke blev et mål for modoffensiven. Men mht. Hotel Helligdommen er der næppe tvivl om, at Foreningen Bornholm – uden held - har arbejdet hårdt for at få den tyske ejer med til en fredlysning af klippekysten med Helligdomsklipperne. Måske var prisen for høj. Dog pålagde den tyske hotelejer i 1913 sine matrikler en servitut, der ”gav offentligheden adgang til Helligdomsklipperne mm”.²⁴ Det ser ikke ud til, at Foreningen Bornholm var indblandet.²⁵

²² Frank Nielsen: Fimmeløkken, Bornholms Tidendes Forlag, 2008.

²³ 100 år med Foreningen Bornholm, 2006, red. H.V. Jørgensen.

²⁴ Omtalt i 06-04 Lokalplan for Allinge-Gudhjem Kommune vedr. Bornholms Kunstmuseums opførelse på Hotel Helligdommens grundt 20. november 1991, tinglyst 21. januar 1992 (ophævelse af servitut).

²⁵ Hændelsen er ikke omtalt i bogen *100 år med Foreningen Bornholm*, 2006, red. H.V. Jørgensen.

Bornholm havde i 1913 fået en ny amtmand, K. Valløe, som var stærkt nationalsindet. I 1918 stiftede han A/S Bornholms Nationale Hoteller med den primære opgave at sikre Hotel Helligdommen og Blanchs Hotel på danske hænder.²⁶ Det lykkedes, idet aktieselskabet i 1918 opkøbte begge hoteller, pålagde dem fredlysning og med servitut om kun at måtte sælges til danskere, blev de begge afhændet til danskere i 1922. Hotel Helligdommen blev solgt til J.M. Koch. Og Blanchs Hotel, som i 1918 ejedes af tyskeren Rolf Müller, blev i 1922 solgt til danskeren Rolf Møller – én og samme person, der dog i mellemtiden (1921) var blevet dansk statsborger! Badehotel Stammershalle var som nævnt blevet opført af tyskeren Rolf Müller i 1912 ude ved klippekysten syd for Tejn. Dette hotel var tilsyneladende på intet tidspunkt mål for den bornholmske modoffensiv.

Tilsvarende gjaldt Strandhotellet i Sandvig. Men her havde den tyske byherre efter blot to sæsoner solgt hotellet tilbage i 1909 til den tidligere danske ejer. Kurhaus Strandschloss har overraskende nok heller ikke på noget tidspunkt været nævnt som et mål for den bornholmske modoffensiv. Den tyske enklave fik lov at ligge tilsyneladende upåagtet, og det på trods af placeringen på vel nok Sandvigs "skønneste sted". Det ville i øvrigt have været en smal sag for Foreningen Bornholm, at erhverve Kurhaus Strandschloss i 1909/10, hvor det stod til salg i mere end et halvt år. Man må også forundres over, at A/S Bornholms Nationale Hoteller tilsyneladende ikke havde Hotel Strandslot (som det kom til at hedde) i kikkerten, på trods af, at selskabets erklærede mål var at bringe de tyskejede bornholmske hoteller på danske hænder. En mulig forklaring kan være, at hotelejerne Reiner – trods verdenskrigen – har været økonomisk velpolstrede og afvist forhandlinger.

Guldgraverens gård i Sandvig, der blev til "Det tyske Hotel", Kurhaus Strandschloss

²⁶ Bornholms Museum: www.bornholmsmuseum.dk/museumsudstil/ugensh5007.htm i en artikel om Christian den fjerde på Bornholm samt i *100 år med Foreningen Bornholm*, 2006, s 148

Fig. 3. Den gamle "guldgravergård" ved stranden i Sandvig set fra nordvest. På nordlængen ses en mindre udbygning, en såkaldt hodda. Gården var byens næststørste og stammede fra 1600-tallet. I 1903 solgte ejeren, den tidligere guldgraver, Laurits Peter Schou, gården til Tony og Hans Reiner, der på matriklen etablerede Kurhaus Strandschloss. Foto Bendt Kjøller, Bornholms Museum.

Det var en gammel firlænget strandgård, som Tony og Hans Reiner fra Berlin købte af avlsbruger, guldgraver Laurits Peter Schou i 1903 med henblik på at nedrive bygningerne og bygge et kurhotel på stedet. Gården havde – som den øvrige halve snes gårde i Sandvig – stuehus og avlsbygninger liggende i selve Sandvig By, medens jordtilliggendet var syd for byen. Sådanne gårde fandtes i Sandvig til langt op i 1900-tallet.

Gårdene i Sandvig var dengang oftest slægtsgårde, der var gået i arv fra generation til generation. Da Laurits Peter Schou i 1862 købte den ene af strandgårdene, havde den mere eller mindre været i samme slægts eje siden midten af 1600-tallet – måske endda i endnu længere tid. Blandt ejerne havde været en byfoged og bykaptajn, en avlsbruger, der af mange forskellige grunde var flygtet fra det hele. Og en anden tidligere ejer var omkommet; og endelig var der en tidligere ejer, der angiveligt var underofficer og byens formand.²⁷

²⁷ Se Jesper Vang Hansens artikel i dette årsskrift med nye oplysninger om gården og dens ejere. Den ældre kilde til dette afsnit er fra Jens Riis Jørgensen: Huse i Sandvig gennem 200 år, Bornholms Museum 1989.

Laurits (Lauritz) Peter Schou var født 2. december 1829. Hans far var husmand og daglejer ved gården Hammersholm ude ved Hammershus. Af Folketællingerne ses, at Laurits omkring 20-års alderen blev matros og forlod Bornholm. Og i 1855 var han sømand på et tysk koffardiskib (handelsskib). I de år drog flere bornholmere – vel et halvt hundrede i alt – på guldgraverfærd. De, der havde råd, købte skibsbillet, oftest for – via England – at sejle til Australien eller New Zealand.²⁸ Og de, der ikke havde penge til billetten, tog hyre på et skib og afmønstrede ude nær guldlokaliteterne. Enkelte nåede sågar helt til Californien.²⁹ Der er grund til at tro, at Laurits Peter Schou var en af de sidstnævnte, uden at det dog vides, hvor han gravede guld. Han blev senere tituleret guldgraver og avlsbruger (i Kirkebogen). Og det var netop i begyndelsen af 1860-erne, at de få andre heldige bornholmske guldgravere vendte hjem.³⁰ Erhvervelsen af strandgården viser, at Laurits vendte hjem med en vis formue, som han næppe kan have opsparet som matros. Og han har ej heller tilgiftet sig gården, ligesom han næppe kan have arvet penge (Laurits havde fire søskende, faderen havde som nævnt været husmand og var i øvrigt død en halv snes år forinden). Samme år som Laurits købte strandgården (1862), giftede han sig med den 26-årige Karoline Sandrea Andersen fra Allinge. Hun døde imidlertid efter kun 9½ års ægteskab. Et par år senere – i 1874 - giftede den nu 44-årige Laurits sig igen, denne gang med den kun 23-årige Anna Sandrea Møller, også fra Allinge. Anna døde imidlertid også tidligt, efter mindre end otte års ægteskab, kun 31-år gammel, i 1882.

[Komma tilføjet i anden linje]

I 1903 var Laurits Peter Schou 73 år gammel og havde før 1901 overladt gårdens drift til sin søn, Jens Andreas Schou, samt en ugift datter, Caroline Sandrea Schou, begge af andet ægteskab. Ulykkeligvis døde sønnen, Jens Andreas, kun 27 år gammel den 15. januar 1903. Og den gamle guldgraver så vel ingen anden udvej end at sælge gården. Laurits Peter Schou henlevede sine sidste år i et hus uden for Sandvig på Markjorderne 150 sammen med datteren, Caroline Sandrea af andet ægteskab (som i parentes bemærket hed det samme som Laurits' første kone). Laurits døde 2. november 1907, næsten 78 år gammel. Han nåede således at opleve det nye, store, hvide hotel på den strandgrund, hvor han havde haft sin strandgård i mere end 40 år.

Tony og Hans Reiners køb af guldgraverens gård i Sandvig og etablering af Kurhaus Strandschloss

Kalendarisk oversigt: Hotelprojektets opstart.

11. september 1903	Laurits Peter Schou sælger sin strandgård med samt seks "øvrige matrikler" i Sandvig til Hans Reiner. Anmeldelse til Tingbogen. ³¹
21. marts 1904	Skøde på strandgården samt de seks "øvrige matrikler" til Hans Reiner. ³²

²⁸ Bjarne Hansen i Bornholms Tidende 8., 15. og 22. oktober 1988. Her angives, at 23 bornholmere rejste ud i 1854, og at flere fulgte efter de følgende 6 år.

²⁹ Ann Vibeke Knudsen "Min oldefar var guldgraver", Bornholmske Samlinger 2011.

³⁰ Der er fundet beretning om blot to andre guldgravere, der ligesom Laurits Peter Schou vendte hjem til Bornholm med så meget guld, at der kunne investeres. Den ene var en Martin Larsen, der byggede en større købmandsforretning med hotel på Havnegade 1 i Allinge. (beskrevet af Edvard Høier i Et Tilbageblik paa Turistlivet, Nordbornholms Ugeblad 7. marts 1917, genoptryk i Jul på Bornholm 2007 ved Hans Reusch). Og den anden – navnet er ukendt – investerede sit guld i Smørenggård i Vestermarie (angivet i en artikelserie af Bjarne Hansen i Bornholms Tidende 8., 15. og 22. oktober 1988.)

³¹ Realregistret (Skøde- og Panteprotokollen) for Matr. nr. 12a af Allinge & Sandvig Købstæders Grunde, Ø-arkivet, Rønne.

1904	Tony og Hans Reiner flytter fra Berlin til Sandvig ³³
26. august 1904	"Snedkermester Chr. Holm havde anmeldt, at han havde påtaget sig at opføre et to etagers Hotel" ³⁴
1904	Opførelsesåret for Kurhaus Strandschloss, som angives på nutidige BBR meddelelser
28. august 1905	Hans Reiners salg af tre af de seks "øvrige matrikler" (se sidst i dette afsnit)
7. oktober 1905	Købekontrakt med Magasin i København om levering af alt møblement, inventar, husgeråd samt linned til det nye hotel ³⁵ .
18. december 1905	Hans Reiners farbror, Ernst Reiner, overtager nabogården umiddelbart øst for Kurhaus Strandschloss ³⁶
Sommeren 1906	Kurhaus Strandschloss' første sæson
18. januar 1907	Hans Reiners salg af de sidste tre af de seks "øvrige matrikler" (se sidst i dette afsnit)

Allerede otte måneder efter, at den gamle guldgraver, Laurits Peter Schou, havde mistet sin søn, købte Tony og Hans Reiner fra Berlin Laurits' strandgård. Tony Reiner var 47 år, da gården blev købt i 1903. Hun var enke efter en preussisk officer og havde erfaring i pensionatsdrift.³⁷ Sønnen, Hans, var tilsyneladende enebarn og født 20. oktober 1884 i Berlin.³⁸ Hans fulde navn var Hans Max Georg Reiner.

Gårdkøbet blev sendt til tinglysning 12. september 1903. Men først mere end ½ år senere, den 21. marts 1904, fandt tinglysningen sted. Det var på den tid en ganske usædvanlig lang behandlingstid, der måske skyldtes, at sagen drejede sig om en udlændings køb af dansk ejendom. Men mere sandsynligt er det dog, at myndighederne havde besvær med de tyske køberes krav om, at den faktisk umyndige Hans Reiner skulle stå som ejer på skødet. Da gårdkøbet fandt sted i eftersommeren 1903, var Hans Reiner endnu ikke fyldt 19 - og myndighedsalderen var dengang 25 år. Men myndighederne gav sig efter ½ års betænkningstid. Og Hans Reiner blev ejer af ikke blot guldgravergården, men også Laurits Peter Schous øvrige matrikler, numrene 32, 33, 36 og 45^a, 62^a samt 370, alle af Allinge-Sandvig Købstæders Markjorder. Disse "øvrige matrikler" frasolgte Hans Reiner i 1905 og 1907 (se oversigten sidst i dette afsnit).

Det vides ikke, hvorfor Tony Reiner havde valgt netop Bornholm som sted for sønnens hotel. Det er sandsynligt, at hun - som så mange andre tyskere på den tid - kendte øen fra tidligere kurophold og havde fundet Nordbornholm attraktiv.³⁹ Og hertil kom måske, at Øen lå i en passende afstand fra

³² Realregistret for Matr. nr. 12a af Allinge & Sandvig Købstæders Grunde, Ø-arkivet, Rønne.

³³ I *Folketællingen 1911* er anført, at Tony "tog ophold i kommunen" i 1904. Det må antages, at sønnen Hans ankom samtidig. Dog angives i forbindelse med Hans Reiners opnåede danske statsborgerskab i 1920, at han havde opholdt sig i Danmark fra 1903

³⁴ Iflg. *Bygningskommissionsprotokollen*: (personligt meddelt af Jens Riis Jørgensen 19. september 2009)

³⁵ Kopi af købekontrakt med Magasin findes på Lokalarkivet i Allinge

³⁶ Realregistret for Matr. nr. 13 af Sandvig Bygrunde

³⁷ *Evangelisches Landeskirchliches Arkiv in Berlin*

³⁸ Folketællingerne 1921 og 1925

³⁹ Ved Hans Reiners senere død i 1927 angives i nekrologen, at hans første besøg på Bornholm var som turist (*Bornholms Tidende* 27. februar 1927)

Berlin, når det åbenbart var et overordnet mål, at sønnen Hans skulle eller ville væk fra Berlin. Måske ville Tony hindre sønnen i en preussisk militærkarriere ved at "føre" ham til Bornholm og gøre ham til hoteldirektør her. Men der kan have været mange andre grunde. Og en nok så alvorlig mulig begrundelse skal angives senere. Når man bemærker den helt centrale placering, som den ganske unge Hans fik i hotelprojektet, kan man udelukke, at det var Tony, der bare hurtigt ville bort fra storbyen og skabe sig en ny tilværelse på landet.

Fig. 4. Kurhaus Strandschloss blev opført 1904-05. Entreprenør var Chr. Holm og muremester Magelius Bendtsen, begge Allinge, stod for opførelsen. Ukendt fotograf Bornholms Museum.

Byggestilen for Kurhaus Strandschloss er speciel, men kendt fra tilsvarende byggeri ved den tyske Østersøkyst.⁴⁰ Det vides ikke, hvem der har udført bygningstegninger til Kurhaus Strandschloss. Enten har tegningerne været udført i Tyskland, eller i hvert fald medbragt i skitseform. I Sandvig var det på den tid oftest den tidligere borgmester, Johan Conrad Koefoed, der leverede bygningstegninger til de fleste større hoteller i området. For opførelsen af Strandschloss stod entreprenør, snedkermester Chr. Holm og muremester Magelius Bendtsen, begge fra Allinge. I

⁴⁰ Bygningskultur omkring Østersøen af en international arbejdsgruppe med Ann Vibeke Knudsen, Bornholms Museum.

øvrigt var det Chr. Holm, der i de følgende år stod for opførelsen af næsten alle større, nye hoteller på Nordbornholm.⁴¹

Indretningen af hotellet er beskrevet af Jens Riis Jørgensen: "Hotellet var i to etager med en tredje etage under mansardtag med kviste. Tværfløjene fik en karnap i nordgavlene, mens søndre ende af hovedfløjen [østfløjen] fik et fremhævet hjørnetrappetårn i tre etager. Østfløjen indeholdt køkken og økonomirum i de to nederste etager samt i øvrigt gæsteværelser. En stor vestibule og ti værelser blev indrettet i hovedfløjens første sal, mens der oven over var indrettet en privat bolig i fire rum foruden en række værelser og et mørkekammer. Ovenover var der gæsteværelser for det hele, ligesom vestfløjen udelukkende indeholdt værelser. Anden etage var forsynet med en række altaner af træ og beton med trægelænder."

Det omtalte mørkekammer var i øvrigt ikke enestående, idet samtidige annoncer fra Hotel Sandvig og Høiers Hotel i Allinge også angiver adgang til mørkekammer. Fotografering inklusiv egen fremkaldelse var åbenbart meget populært allerede dengang.

Fig. 5. Foto taget fra nordøst omkring 1905. Muren, der omkranser "den tyske enklave" eksisterer stadig. Den blev opført af granitkvadre og er senere blevet kalket **hvid**. Nordgavlens to øverste og to nederste altaner er nu lukkede med mørkt træ ("klædeskabe"). I haven ses til højre tre pavilloner. Postkort, foto H.P. Jacobsen Allinge.

[Punktum tilføjet i fig's 2. linje samt rettet til "hvid"]

Installationerne i Kurhaus Strandschloss er beskrevet af tidl. hoteldirektør Viggo Søgaard Pedersen. Beskrivelsen gjaldt ved overtagelsen i 1962 og viser, at meget i hotellets indre var uændret siden

⁴¹ Oplysninger om opførelse og indretning iflg. Jens Riis Jørgensen: Huse i Sandvig gennem 200 år, Bornholms Museum 1989.

etableringen: "Der var kun et badeværelse, med et gammelt badekar, på hele hotellet, og ellers kun et toiletrum med to toiletter på hver etage. Papirløbere på gangen, der var spartlet ud med gips og brunmalede. Der var håndvask på værelserne, men ingen opvarmingsmulighed på hele hotellet. Der var en meget smuk muret pejs på nordvæggen i receptionen."⁴²

Fig. 6. Pejsen i receptionen, som stadig er beliggende i stueetagen i Strandslots sydøstre hjørne. Pejsen blev fjernet ved renoveringen sidst i 1960-erne. Indtil da havde den udgjort hotellets eneste opvarmingsmulighed. Døren ved pejsen førte ind til spisestuen. Foto 1930erne(?), Hotel Strandslot.

[I fig's 1. linje er "her" slettet]

Gas- og vandværk blev først etableret i Allinge-Sandvig omkring 1911.⁴³ Vandforsyningen blev de første år klaret ved leverancer med vandvogn fra en bygårds brønd.⁴⁴ Kommunalt Elværk blev først bygget i 1920-erne, men Strandschloss har antagelig - i lighed med de andre større hoteller i Sandvig - før da haft egen strømforsyning via en motordrevet generator.

⁴² Personligt meddelt af nu afdøde tidl. hoteldirektør Viggo Søgaard Pedersen (ejer af bl.a. Hotel Strandslot og Strandhotellet 1962-85).

⁴³ Turistårbogen 1971.

⁴⁴ Personligt meddelt af Arne Kofod, Sandvig, hvis far var leverandøren af vand. Han leverede i øvrigt også mæg til hotellets køkkenhave.

Indkøb af hotelinventar til det nybyggede hotel blev foretaget i Magasin i København. Det omfattede møbler, gardiner, "manufakturvarer", service, køkkenudstyr etc. Købekontrakterne – der er to - er dateret 7. oktober 1905.⁴⁵ Leveringen kan derfor først være sket hen på efteråret 1905, og indretningen af det nye hotel er således gennemført vinteren 1905/06. Således har første sæson på Kurhaus Strandschloss været sommeren 1906.

Det tyske opkøb af den gamle strandgård, nedrivningen og opførelsen af et stort, moderne, tysk hotel rystede tilsyneladende ikke lokalsamfundet. Måske tværtimod. Det skete jo netop på det tidspunkt, hvor det hidtil fattige Nordbornholm øjnede gode muligheder for arbejdspladser ved hotelbyggeri og -reovering via den hastigt voksende tyske turisme. Ved indvielsen af Kurhaus Strandschloss i forsommeren 1906 kom det dog til en enkelt episode. Da den tyske damper med de første gæster til hotellet nærmede sig Sandvig, gled alene det tyske flag til tops på Kurhaus Strandschloss. Borgerne i Sandvig reagerede prompte i en tavs moddemonstration: alt hvad der kunne skræbes sammen af Dannebrogflag gled til tops i byen. Politiet tilkaldtes og belærte hoteldirektøren om flagningsreglerne i Danmark. Den bornholmske fotograf Kjølner forevigeede Kurhaus Strandschloss på åbningsdagen med henblik på at sælge billedet som postkort, og han var så indigneret, at han retoucherede det tyske flag på originalbilledet og i stedet anbragte Dannebrog på Strandschloss' flagstang.⁴⁶

I de følgende mange år fik Kurhaus Strandschloss/Strandslot som nævnt ovenfor lov til at ligge i fred. Den lokale betegnelse Det tyske Hotel, blev også anvendt udenbys. Således kunne man i en samtidig tysk avis læse følgende om Kurhaus Strandschloss:

"Der findes allerede et tysk Hotel i Sandvig. Og mærkelig nok er den første tyske Pioner her en Dame. Naturligvis har hun mange Vanskeligheder at besejre og det er desværre ikke alene fra dansk Side, at det sker. Imidlertid er hun af en så resolut Karakter, at hendes Foretagende maa lykkes."⁴⁷

Man bemærker, at den tyske skribent har et ganske klart indtryk af, at det er Tony Reiner, der var primus motor i hotelprojektet, mens hotelejereren og -direktøren, den unge Hans Reiner, slet ikke nævnes.

Som nævnt ovenfor overtog Hans Reiner ved gårdkøbet seks "øvrige matrikler", som han afhændede i løbet af få år.

Køb og salg af "øvrige matrikler"			
Alle af Allinge-Sandvig Købstæders Markjorder. Alle købt af Hans Max Georg Reiner sammen med "guldgravergården" (Matr.nr. 12a). Tinglysninger iflg. Realregister.			
Matr. Nr.	Reiners køb	Reiners salg	Ny køber
32a	21/3 1904	28/8 1905	Karl Viggo Jørgensen
45a	-	-	Anders Harald Grønbech

⁴⁵ Genparter af købekontrakterne med Magasin findes på Allinge Lokalarkiv.

⁴⁶ Episoden omtales i Jens Riis Jørgensen: Huse i Sandvig gennem 200 år, Bornholms Museum, 1989.

⁴⁷ Fra den tyske avis Lokal-Anzeiger bragt i oversættelse i Palle Wichmann Olsens Hundrede Aar paa en Klippeø 1906/07, Colbergs Eftf., 1948.

33	-	-	Julius Peter Andersen
36	-	18/11 1907	-
62a	-	-	-
370	-	-	-

Køberne: (Iflg. Jens Riis Jørgensen: Huse i Sandvig gennem 200 år, Bornholms Museum 1989)

1. Karl Viggo Jørgensen: Strandgade 7 fra 1899 (hjemkommen fra Amerika) til sin død i slutningen af 1930. Avlsbruger og fisker.
2. Anders Harald Grønbech: ikke nævnt af Jens Riis Jørgensen
3. Julius Peter Andersen Landemærket 3, avlsbruger, arbejdsmand, stenhuggerformand. Havde et hav af logerende.

Tony Reiner, hotelprojektets primus motor

Tony Elisabeth Reiner var født 4. september 1856 i Østpreussen⁴⁸. Hun var af preussisk militærslægt, idet hendes far, Fuchs, var ritmester, senere major, og samtidig godsejer. Tony Reiners mor hed Eugenie, født Preussen.⁴⁹ Tony blev gift med en preussisk officer, Max Reiner, der var premierløjtnant, da han døde som ung før 1892. Enken Tony Reiner drev på dette tidspunkt et pensionat i Berlin på adressen Reichsufer 3.⁵⁰ Hans Reiner var således ikke fyldt otte år, da hans far døde.

⁴⁸ Lokalteten og de følgende familieoplysninger stammer fra Kirkebogen, hvor de er angivet i forbindelse med Tony Reiners død i 1919 samt *Bornholms Tidende* 21. februar 1927

⁴⁹ Iflg. Kirkebogen ved Tonys død

⁵⁰ Oplysningerne fra 1892 stammer fra *Evangelisches Landeskirchliches Arkiv in Berlin*

Hypotekken

1) Overtifterne	—	25 000 Tkr.
2) Grund	—	27 500 —
3) Sædskær (july 4.)		4 000 —
4) Kista (july 3.)	5 500	—
	—	19 100 —
	—	44 100
	—	19 100
	—	8 000 Tkr.
	—	8 000 —
	—	<u>83 600 Tkr.</u>

Juvelen for 30.000

AKL 08/209

Fig. 7. Udateret og usigneret budgetoplæg vedrørende etableringen af Kurhaus Strandschloss. Oplægget er antagelig skrevet af Hans Reiners mor, Tony, før den egentlige låntagning og indkøbet af inventar mm., dvs. før **oktober** 1905. De fleste af de her angivne beløb kom til at stemme overens med de virkelige lån.

[Kan "AKL081209" i ill. klippes bort?]

Tony Reiner blev som nævnt ovenfor opfattet som primus motor for projektet, hvis mål var at etablere kurhotellet i Sandvig med sønnen, Hans, som ejer og direktør. Umiddelbart ville der ikke have været noget til hinder for, at hun selv var blevet hotelejer og -direktør. Alderen kan ikke have trykket, idet hun endnu ikke var fyldt 50, da hotellet blev etableret. Og helbredet har næppe heller været hindrende, idet hun fra 1908 og til sin død i 1919 drev det nærliggende Hotel Strandlyst, det senere Rosenborg (se nedenfor).⁵¹ Hendes ledende rolle i forbindelse med etableringen af Kurhaus Strandschloss underbygges af nogle andre oplysninger:

- Købskontrakterne med Magasin vedrørende indkøb af inventar og udstyr til hotellet blev 7. oktober 1905 underskrevet af Tony Reiner. Hun fik i øvrigt sin gamle far, den nu pensionerede major Fuchs i Lichterfelde, Berlin, til at kautionere ved indkøbene i Magasin.⁵²
- Tony Reiner – ikke Hans - udarbejdede pr. 6. januar 1907 et detaljeret budget til sin svoger (Hans' farbror), Ernst Reiner, som **indledningsvis** var den største privatinvestor i projektet.⁵³ [Punktum tilføjet]

⁵¹ Jens Riis Jørgensen: Huse i Sandvig gennem 200 år, Bornholms Museum 1989.

⁵² Kopi af kontrakterne med Magasin findes på Lokalarkivet i Allinge.

- Og endelig bemærker man, at da policen for hotellets brandforsikring blev udfærdiget, lød den på Tony Reiners navn, som derefter blev overstreget og navnet "Hans Reiner" påført med håndskrift.⁵⁴

Et par år efter opstarten af Kurhaus Strandschloss forpagtede Tony (1908) Hotel Strandlyst⁵⁵, der kun ligger et stenkast fra Strandschloss, skråt overfor, på den anden side af Strandgade. Ejeren var bornholmeren August Vilhelmsen Lundgren. Hotel Strandlyst var startet i 1895 ved at ejeren, en bornholmsk avlsbruger, oprettede et gæstgiveri på sin bygård. Tony Reiner fik straks efter forpagtningen ombygget Strandlyst, idet hun inddrog en af de stadig eksisterende gårdlænger, og indrettede i denne køkken, anretterværelse, spisekammer, kulhus mm. og i hotellængen blev indrettet spisesal⁵⁶.

Hotelejer for lånte penge. Første sæson og tiden frem til efteråret 1906

Det har været anført, at pengestærke tyskere etablerede Kurhaus Strandschloss i Sandvig. Sandheden er, at pengestærke tyskere udlånte penge til etablering af hotellet.

Skemaet nedenfor angiver tinglyste pantebreve og lån i forbindelse med etableringen af Kurhaus Strandschloss samt indfrielsestidspunkter (indfrielseerne i efteråret 1910 vil blive omtalt senere).⁵⁷

	Dato for Tinglysning	Beløb	Beløb i 2011 priser ⁵⁸	Kreditor	Bemærkning	Dato for indfrielse
A	21/3 1904	4.000-	256.000-	Laurits Peter Schou	Gårdkøb (delvis?)	1/8 1904
B	24/10 1904	30.000-	1,93 mio.	Bygmester Chr. Holm	Etablering af hotellet	11/6 1906
C	28/8 1905	25.000-	1,60 mio.	Østifterne	6.000- heraf til gl. gæld	3/10 1910
D	4/9 1905	5.956,35	386.000-	Bygmester Chr. Holm	Afregning af etablering	20/8 1906
E	11/6 1906	26.700-	1,71 mio.	Ernst Reiner	Lån	26/9 1910
F	25/6 1906	5.000-	321.000-	Ruth Prüsse	Lån	17/10 1910
G	30/7 1906	4.000-	256.000-	Ludwig Goldstücker	Lån	19/9 1910

⁵³ Kopi af brevet med budgetterede udgifter for 1907 findes i Strandlots papirer på Allinge Lokalarkiv.

⁵⁴ Personligt meddelt af Jens Riis Jørgensen, forfatter til Huse i Sandvig gennem 200 år, Bornholms Museum 1989.

⁵⁵ Iflg. Huse i Sandvig gennem 200 år, Jens Riis Jørgensen, 1989 samt Realregistret.

⁵⁶ Jens Riis Jørgensen: Huse i Sandvig gennem 200 år, Bornholms Museum 1989.

⁵⁷ Realregistret (Skøde- og Panteprotokollen) for Matr. nr. 12a af Sandvig Bygrunde (Ø-arkivet, Rønne).

⁵⁸ Omregning her og i det følgende iflg. Danmarks Statistiks prisberegner (www.dst.dk/prisberegner).

Andre hæftelser:

H: De to købsaftaler af 7. oktober 1905 med Magasin du Nord i København vedrørende alt hotelinventar. Det samlede beløb var 31.252,49 kr., udbetaling: 7.820 kr., og med afvikling af restgæld over de følgende 6 år, rente 6 % p.a.⁵⁹

I: Køb af et jordstykke - antagelig til dyrkning af grønsager – af en "hr. Jensen": 4.500 kr.⁶⁰

J: Private lån ydet af tyskeren frøken Ruth Prüsse før 6. januar 1907 på i alt 7.112 kr.⁶¹

Gårdkøbet: De 4.000 kr. (A) er et pantebrev, som Hans Reiner udstedte på samme dag, som han overtog strandgården mm. Pantebrevet blev – som det ses - indfriet allerede 1. august samme år. Dette tyder på, at der er anvendt "medbragte" penge. Det kan ikke vides, om der derudover har været en kontant udbetaling ved gårdkøbet. Endelig ser det ud til, at Østifternes Kreditforening har krævet en gammel hæftelse på 6.000 kr. indfriet, da Reiners næsten 1½ år efter gårdkøbet optog lånet på 25.000 kr. (C).

Hotelbyggeriets omkostninger optræder med to tinglyste pantebreve til bygmester Chr. Holm (B og D). Tinglysning sker ved hhv. starten og afslutningen af byggeriet. Lånene udgør tilsammen ca. 36.000 kr. kroner (ca. 2,3 mio. kr. i 2011 priser). Det vides ikke, om der blev betalt yderligere (kontant) for byggeriet.

Hotelmonteringen med udstyr fra Magasin du Nord i København (H) udgjorde som anført i alt ca. 31.000 kr. (ca. 2 mio. kr. i 2011 priser).

Tilkøb af et jordstykke (I): 4.500 kr. (ca. 290.000 kr. i 2011 priser). Der er ikke tinglyst lån i forbindelse med dette køb.

Flere lån. I juni-august 1906 blev tre nye lån tinglyst i Kurhaus Strandschloss (E, F og G i skemaet ovenfor). Lånene var tilsammen på 35.700 kr. (ca. 2,3 mio. kr. i 2011 priser). Disse penge ses af skemaet anvendt til indfrielse af byggeomkostningerne (Chr. Holm, B og D). De tre nye långivere var privatpersoner:

Ernst Reiner var åbenbart Hans Reiners farbror, idet han foruden at bære familiens efternavn også blev betegnet onkel i den af Tonys udarbejdede budgetoversigt (se nedenfor). Ernst Reiner var oberstløjtnant og altså ligesom sin bror – Hans' far - preussisk officer. Han kom fra Frankfurt an der Oder, som ligger små 100 kilometer øst for Berlin. Ernst Reiner overtog 18. december 1905 den strandgård, der lå som nærmeste nabo til Kurhaus Strandschloss (mod øst). Denne gård er i dag opdelt i (Hotel) Strandpromenaden og beboelsen Rådstuestræde 1. Da han flyttede til Sandvig, var byggeriet på Strandschloss afsluttet⁶². Og et par måneder før var købsaftalerne om levering af hotelinventar indgået med Magasin du Nord.

⁵⁹ Købskontrakterne underskrevet af Tony Reiners og hendes far, Fuchs, (kautionist) findes på Lokalarkivet i Allinge.

⁶⁰ Anført i Tony Reiners brev til Ernst Reiner vedr. budget udgifter for 1907-08 (Allinge Lokalarkiv).

⁶¹ ibid.

⁶² Den sidste afregning med bygmesteren var tinglyst som pantebrev 4. september 1905.

På **Ernst Reiners** egen ny erhvervede strandgård var allerede før hans overtagelse indrettet nogle pensionatsværelser. Men der foreligger intet om, at han om- eller udbyggede gården i den følgende niårige periode, hvor han ejede gården. Han solgte gården 23. februar 1914 til en bornholmer og forlod Bornholm. Ernst Reiner rejste således fra Bornholm et ½ års tid før Første Verdenskrig brød ud. Måske var han kaldt hjem til krigsforberedelserne. Eller måske skyldtes afgang blot, at opgaven med Kurhaus Strandschloss på det tidspunkt var løst, og – nok så vigtigt – han havde fået sine lån tilbagebetalt.

Ernst Reiner var indledningsvis hotelprojektets største private långiver. Hans motiv for at være til stede i hotellets første år har næppe udelukkende været at føre tilsyn med sin investering. Det er endog meget sandsynligt, at Ernst Reiner følte et medansvar over for sin unge, faderløse nevø, Hans. Men Tony Reiner forblev primus motor og lod ikke Ernst Reiner overtage styringen af hotelprojektet. Dette fremgår klart af det omtalte brev med budgetoversigt fra Tony til Ernst, dateret 6. januar 1907.⁶³ Brevet indledes (oversat) med ordene:

”Kære onkel

For at du kan danne dig et klart indtryk, giver jeg dig ligesom i fjor fra Hans oplysning om alle de udgifter, der skal betales i år.”

Brevet er på to A-4 sider og de oplyste udgifter omtales nedenfor. Brevets indledning viser, at Ernst Reiner havde fået en tilsvarende oversigt over udgifterne det foregående år. Og endvidere påviser brevet, at Ernst Reiner åbenbart – trods det nære naboskab – ikke sad med ved direktionsbordet. I så fald ville han ikke have haft behov for Tonys oplysninger.

Tyskeren, frøken Ruth Prüsse var også blandt de tre private investorer i sommeren 1906 (F i skemaet ovenfor). Hun var dengang 24 år og boede en hel sæson (1906 eller 1907) på Kurhaus Strandschloss. Det satte naturligvis rygter i gang om, at hun måske var den kommende direktørfrue på Kurhaus Strandschloss. Ikke mindst, da hun senere - i august 1908 - med et nyt stort lån blev hotellets største investor. Hun omtales nærmere nedenfor.

Tyskeren Ludwig Goldstücker var den tredje og sidste af de private investorer i Kurhaus Strandschloss (G i skemaet). Han var fabriksejer i Berlin og antagelig jøde (jf. navnet). Hans relation til familien Reiner er ukendt. Det fremgår af skemaet ovenfor, at Reiners fik lånet i slutningen af første sæson og en måned efter de to andre privatinvestorers lån. Det kan vel kun betyde, at første sæsons indtjening ikke havde været tilstrækkelig. Måske optog Reiners dette lån hos en tysk vekselerer?

Den økonomiske situation efter første sæson, 1906. Pantebrevene udstedt ved gårdkøb og byggeri var indfriet (A, B og D i skemaet ovenfor). Men der var blevet optaget fire nye tinglyste lån (C, E, F og G). Hertil kom yderligere gældsætning (H, I og J).

Oplyst gæld i efteråret 1906. Til sammenligning er bygningsbrandforsikringen angivet⁶⁴

⁶³ Brevet med budgetterede udgifter for 1907-08 findes på Allinge Lokalarkiv.

⁶⁴ Brandforsikringsprotokol 1867-1940 for Allinge-Sandvig Branddistrikt, Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm.

Gæld vedr. indbo (Magasin-købekontrakter minus udbetaling)	23.432
Gæld vedr. købt jordstykke	4.500
Al øvrig oplyst gæld (tinglyst i ejendommen)	67.813
Total oplyst gæld	95.745
Bygningsbrandforsikring	67.375

Skemaets gældsangivelser er baseret på oplysninger fra Realregistret samt angivelser i den omtalte budgetoversigt fra Tony til Ernst Reiner. Det er bemærkelsesværdigt, at den tinglyste gæld i ejendommen ("Al øvrig oplyst gæld") er af samme størrelsesorden som brandforsikringen. Går man ud fra, at denne forsikring er baseret på en realistisk vurdering, må man sige, at Hotel Strandschloss fra starten var belånt til lige over skorsten.⁶⁵ Der er således ingen tegn på, at Tony og Hans Reiner har investeret egne penge i hotelprojektet – der kan i hvert fald kun have været tale om et mindre beløb. Tony og Hans Reiners øvrige personlige økonomi er ikke kendt. Men de har næppe haft noget større beløb tilbage til gennemførelse af selve hoteldriftens første sæson (1906), idet de - som angivet ovenfor - måtte låne kapital i selve turistsæsonen. Konklusionen kan kun være, at Tony og Hans Reiner ikke medbragte nogen nævneværdig kapital til etableringen af Hotel Strandschloss.

De vanskelige år: 1907, 1908 og 1909

Det kan ikke have været mangel på kunder i butikken, der gjorde 1907-09 til vanskelige år for Tony og Hans Reiner på Kurhaus Strandschloss. Statistikken⁶⁶ angiver følgende turisttal på Nordbornholm (hovedparten var tyskere):

1907: 9150, 1908: 8006, 1909: 6972.

De årlige indtægter fra hotel- og restaurationsriften på Kurhaus Strandschloss kendes ikke. Ej heller omkostningerne til drift og vedligeholdelse. Men de faste udgifter mm. er angivet i det ovenfor omtalte brev fra Tony til onkel Ernst.⁶⁷ Således var de årlige udgifterne i 1907-08 til de mange låns renter og afdrag ca. 11.000 kr. (omkring 700.000 kr. i 2011-priser). Dertil kom skatter, afgifter samt brandforsikring på i alt 443,86 kr. (næsten 30.000 kr. i 2011 priser). Det vil sige, at den stakkels hotelejer, Hans Reiner, skulle præstere næsten 3/4 million kroner før der blev penge til drift, vedligeholdelse mm., samt til ham selv og hans mor. De skulle jo overleve uden indtægter i en halv snes måneder fra én sæson sluttede til den næste begyndte.

Det gik da heller ikke. Allerede i begyndelsen af august 1908 måtte farbror Ernst og unge frk. Prüsse endnu en gang skyde penge i det skrantende hotelprojekt. De må stadig have troet på det!

⁶⁵ Det skal dog bemærkes, at en vurdering angivet i 1909 af Kreditforeningsefterretning var noget højere, nemlig 78.000 kr. (se senere).

⁶⁶ Særtryk af Nordbornholms Ugeblad 24. oktober 1913 (Lokalarkivet i Allinge).

⁶⁷ Kopi af brevet findes på Allinge Lokalarkiv.

Tinglyste lån 1908 og indfrielse. (I parentes långivers samlede lån til dato)

	Dato for Tinglysning	Beløb	Beløb i 2011 priser	Kreditor	Bemærkning	Dato for indfrielse
K	3/8 1908	8.300- (35.000-)	0,53 mio. (2,2 mio.)	Ernst Reiner	Lån	19/9 1910
L	8/8 1908	27.000- (32.000)	1,73 mio. (2,0 mio.)	Ruth Prüsse	Lån	19/9 1910

Indfrielse af lånene beskrives nedenfor. Man bemærker den relativt meget store saltvandsindsprøjtning fra frk. Prüsse. Når man dertil lægger de tidligere nævnte ikke tinglyste lån fra samme på omkring 7.000 kr., blev hun med det nye lån den suverænt største kreditor. Det er bemærkelsesværdigt, at de to långivere med lånene **K og L** havde investeret (næsten) samme beløb i Kurhaus Strandschloss, som brandforsikringens pålydende. Endelig skal det tilføjes, at Hans Reiner pga. de nye lån fra og med 1909 skulle betale årligt yderligere omkring 120.000 kr. i renter og afdrag (regnet i 2011 priser).

I 1908 udvidede Tony og Hans Reiner deres aktiviteter i Sandvig, idet Tony forpagtede det skråt overfor Strandschloss liggende Hotel Strandlyst, senere kaldet Rosenborg.⁶⁸ Lånene (**K og L**) ovenfor havde velsagtens med denne aktivitet at gøre. Initiativet skyldtes vel, at det nu stod Reiners klart, at indtægten på Kurhaus Strandschloss alene var utilstrækkelig.

Ruth Prüsse, direktørfrue på Kurhaus Strandschloss?

Fraülein Ruth (Louise Emma) Prüsse kom – ligesom Tony og Hans Reiner – til Bornholm fra Berlin.⁶⁹ Men medens Reiners "tog bopæl" på øen allerede i 1903 eller 1904, skete dette først i 1909 for Ruth Prüsse.⁷⁰ Der vides ikke meget om hendes ophold i Sandvig før da, kun at hun i hvert fald var indlogeret på Strandschloss i flere måneder i 1906 og/eller i 1907 – se nedenfor. Hun må også have været på Bornholm i august 1908, hvor hun underskrev sit største lån.

Ruth Prüsse var godt to år ældre end Hans Reiner. Hendes relation til Reiners er ikke kendt. Men hendes store, vedvarende økonomiske engagement i hotelprojektet samt det forhold, at hun ikke kan have været uvidende om risikoen ved den fortsatte kraftige belåning tyder på en form for tætte bånd til Reiners. Det er usandsynligt, at Ruth Prüsse blot var en rig, ung tysk dame, der ville investere sine penge, og tilfældigt kom forbi.

Da Ruth Prüsse som nævnt flyttede ind på Strandschloss i en periode i 1906 eller 1907, medførte dette naturligvis rygter i byen om en tættere alliance med Hans Reiner – eller et ønske om en sådan alliance. Der findes et citat fra Helene Reiner, Hans Reiners senere kone, om at Ruth Prüsse via sin långivning "muligvis håbede senere at få valuta for pengene i form af giftermål med den

⁶⁸ Jens Riis Jørgensen: Huse i Sandvig gennem 200 år, Bornholms Museum 1989.

⁶⁹ Angivet i Realregistret ved tinglysningen af hendes første tinglyste lån.

⁷⁰ I Folketællingen 1921 angives, at hun havde "taget bopæl i Allinge-Sandvig Kommune i 1909".

unge Reiner".⁷¹ Måske var der noget om snakken, eller måske var Ruth Prüsse en af Hans Reiners ungdomskærester. Eller hun kan have været fremskaffet af Tony Reiner som et godt parti for Hans. Ruth Prüsse kan ikke have været en "gammel", nær veninde af Tony Reiner, idet der var en aldersforskel på 26 år.

Det er imidlertid mere troligt, at Ruth Prüsse havde familiemæssige bånd til Reiners, så hendes motiv til at støtte Hans Reiners hotelprojekt var ligesom farbroren Ernst Reiners motiv. Således var Ruth Prüsses økonomiske støtte i et par tilfælde af ret personlig karakter. Dette afsløres i den tidligere omtalte budgetoversigt.⁷² Fx var det tidligere nævnte lån J på i alt 7.112 kr. ikke tinglyst, og det blev ydet som to "ikke runde beløb" (4.445 kr. og 2.667 kr.). Det tyder på, at Reiners har brugt af Prüsses penge som om, der var tale om en slags kassekredit.

En anden noget personlig økonomisk disposition vedrørte en aftalt reduktion af rentebetalingen til Ruth Prüsse pr. 1. juni 1907. Rentebeløbet anført af Tony Reiner i budgetoversigten var 680,93 kr. Men det er noteret, at dette beløb reduceres til 250 kr., idet "Rest geht in der Pension auf" – altså at det eftergivne beløb er Ruth Prüsses betaling for det omtalte ophold på Strandschloss i 1906 og/eller 1907. Det eftergivne beløb svarer til 27.500 kr. i 2011 priser, hvilket må siges at dække et par måneders ophold, altså faktisk svarende til en hel sæson.

Ruth Prüsse flyttede som nævnt permanent til Bornholm i 1909. Men åbenbart ikke for at gifte sig med Hans Reiner. Han giftede sig nemlig nytårsaftensdag, fredag den 31. december 1909 med en anden, Helene v. Hillner. Dette giftermål reddede ved en økonomisk rekonstruktion Hotel Strandslot på Reiners hænder. Kreditorerne – herunder Ruth Prüsse – fik indfriet deres lån. Et par år senere (1912) skrev et tysk blad om et nybygget pensionat på Strandvejen 19 i nordkanten af Allinge. Og det blev oplyst, at pensionatet var "von deutschen Damen geleitet".⁷³ Die Damen var Ruth Prüsse og en tysk veninde, Fraülein Frieda Marie Laura Wintzer.⁷⁴ Pensionatet blev kaldt Strandlyst (ligesom Tony Reiners pensionat i Sandvig). Før Første Verdenskrig giftede Ruth Prüsse sig med den jævnaldrende tysker (Hans Joachim Karl) Georg Hahn.⁷⁵ Vielsen har fundet sted i 1913 mellem 20. januar og 8. oktober.⁷⁶

I 1914 ydede Ruth Hahn (f. Prüsse) de sidste to tinglyste lån til familien Reiner. Med de beskrevne forudgående fire års hændelser in mente synes disse nye långivninger at påvise, at Ruth Hahn (f. Prüsse) ikke oprindeligt havde lånt penge til Reiners hotelprojekt med henblik på et giftermål med Hans Reiner.

Ruth Hahns (f. Prüsse) sidste to lån til familien Reiner⁷⁷

⁷¹ Ulla Søgaard (Strandgade 20, Sandvig) i Uddrag af Strandlots historie, 1967 (Lokalarkivet i Allinge).

⁷² Tony Reiners brev af 6. januar 1907 til Ernst Reiner vedr. budget udgifter for 1907-08 (Allinge Lokalarkiv)

⁷³ Bornholmer Anzeiger 1912.

⁷⁴ Personligt meddelt af Jens Riis Jørgensen 27. december 2009.

⁷⁵ ibid.

⁷⁶ Ruth Prüsse og frk. Wintzer optog lån på de to nævnte datoer. Og i Realregistret angives hhv. Ruth Prüsse og Ruth Hahn f. Prüsse.

⁷⁷ Iflg. Realregistret for Matr. nr. 12a, Sandvig By (Ø-arkivet, Rønne).

	Dato for Tinglysning	Beløb	Beløb 2011-værdi	Kreditor	Bemærkning	Dato for indfrielse
M	12/1 1914	6.000-	330.000-	Ruth Hahn f. Prüsse	Lån til Hans Reiner	18/9 1922
N	25/8 1914	10.000-	550.000-	Ruth Prüsse ⁷⁸	Lån Rentefrit Uopsigeligt	14/7 1933

Lånet M satte Hans Reiner i stand til at købe Hotel Strandlyst over for Strandslot i Sandvig til sin mor (Tony Reiner). Dette hotel havde hun forpagtet og drevet siden 1908. Det andet lån (N) skyldtes Første Verdenskrig, der havde påvirket hele turistsæsonen 1914 voldsomt pga. tyske militære indkaldelser i juli og hjemrejse af samtlige tyske turister ved krigsudbruddet i begyndelsen af august. Man bemærker i øvrigt, at lånet (N) blev ydet på særdeles gunstige vilkår: rentefrit og uopsigeligt.

I 1916 fik Ruth og Georg Hahn sønnen Friedrich-Ernst Hahn. Fødslen skete i Tyskland.⁷⁹ Efter krigen var familien tilbage på Bornholm. Georg og sønnen "tog bopæl" i Allinge-Sandvig Kommune i 1919.⁸⁰

Pensionat Strandlyst ved Allinge blev i 1923 overtaget af en bornholmer (se senere). Derefter ernærede Ruth og Georg Hahn sig ved undervisning, hun som musiklærerinde og han som sproglærer.⁸¹

Der er ikke fundet familierelationer mellem familierne Prüsse og Reiner. Men ud fra de beskrevne hændelser er det bestemt en mulighed. Denne hypotese bestyrkes af nogle ansættelser på Strandslot i årene omkring 1930. I fire sommersæsoner arbejdede tre døtre fra en gren af familien Hahn på Hotel Strandslot som husassistenter. De unge damer var i alderen 23 til 29 år. Det foregik i årene 1929, 30, 31 og 34 og søstre arbejdede på Strandslot parvis i perioder på mellem to og fire måneder. Deres far, Jürgen Hahn, boede i Rødekre i Sønderjylland.⁸²

Sluttelig skal nævnes, at intet er fundet i Kirkebogen for Allinge-Sandvig vedrørende Ruth Hahn f. Prüsse og hendes nærmeste familie (vielse, dåb, konfirmation, dødsfald), selvom deres trosretning iflg. Folketælling 1921 muliggjorde dette. Ingen af den lille familie Hahn blev danske statsborgere.⁸³

Helene (Malwine Friederikke) von Hillner f. von Arnim. Gammel kærlighed?

Den 13. juni 1909 flyttede den 31-årige tyske dame Helene von Hillner f. von Arnim fra Zürich til Allinge-Sandvig Kommune.⁸⁴ Det må ud fra det videre forløb antages, at hun flyttede ind på

⁷⁸ Mærkværdigvis angives ikke navnet "Ruth Hahn", som hun rettelig hed på dette tidspunkt

⁷⁹ Iflg. Folketælling 1921

⁸⁰ ibid.

⁸¹ ibid.

⁸² Oplysningerne er fundet i et *Folkeregisterkort for Allinge-Gudhjem Kommune* af arkivar Christl Mathea Vang, Ø-arkivet i Rønne

⁸³ Indfødsretsdatabasen i www.ddd.dda.dk

Kurhaus Strandschloss. Denne tilflytning skulle få vidtrækkende konsekvenser for den videre historie om Kurhaus Strandschloss.

Helene von Hillner var født 12. januar 1878 og var således seks et halvt år ældre end Hans Reiner. Hun var født i Regenwalde i Tyskland.⁸⁵ På datidens landkort var Regenwalde et stort distrikt stik syd for Bornholm i det nuværende Polen.

[Et par linjer med en fodnote lige ovenfor udgår]

Som ganske ung blev Helene gift med en tysk sagfører, Fritz von Hillner.⁸⁶ Der var to børn i dette ægteskab:

- Irene ("Ina") Ester Adelheid Johanne.⁸⁷ Ina blev født 19. oktober 1899 i Görlitz (i det sydøstligste hjørne af det senere – og nu hedengangne - Østtyskland)

- Eberhard (se senere vedr. det fulde navn) blev født 24. april 1902 i den tyske by Breslau (ca. 120 kilometer øst for søsteren Inas fødeby, Görlitz). Breslau er i dag polsk: Wrocław.

[I linjen lige ovenfor udgår den afsluttende parentes]

Det ser ud til, at Helene har efterladt de to børn på hhv. syv og ni år i Tyskland. De er i hvert fald ikke nævnt i de nærmest følgende folketællinger (1911 og 1916), hvor Helene er anført boende på Strandslot. Og deres konfirmationer er ej heller fundet i Kirkebogen for Allinge-Sandvig. Det ser således ud til, at børnene er opvokset i Tyskland uden deres mor. Først i 1921 (og i 1925) angiver Folketællingerne, at Ina er på "midlertidigt ophold" hos sin mor i Sandvig. Eberhards første dokumenterede ophold i Sandvig var i 1929 – se senere.

Hvad fik den tyske overklasse-sagførerfrue til at forlade mand og børn i Schweiz og slå sig ned på Bornholm? I hendes senere nekrolog (1953) angives, at hun kom til Bornholm som turist.⁸⁸ Måske. Men på et Folkeregisterkort fra 1929, oprettet i anledning af et ophold i Sandvig af Helenes søn, Eberhard, er anført hans fornavne som Hans Eberhard Max Georg.⁸⁹ Såfremt der ikke er tale om en fejl ved indføringen i dokumentet, giver navnene en interessant association: den unge hotelejer på Kurhaus Strandschloss havde jo netop fornavnene Hans Max Georg. Var der mon blot tale om et tilfældigt sammenfald? Eller havde der ved navngivningen af Eberhard – eller før - været et særligt forhold mellem den dengang 23-årige sagførerfrue, Helene, og den senere hotelejer, Hans, der jo dengang bare var en stor dreng på 17-18 år med en enlig mor? Det kan ikke vides, om Hans i virkeligheden var Eberhards far!

Det er tidligere nævnt, at Hans Reiners mor, Tony, tilsyneladende på samme tid for enhver pris ville have Hans bort fra Berlin og derfor – næsten uden penge på lommen - fik gjort ham til hoteldirektør på Bornholm. En affære med den "fine" sagførerfrue kunne have været grunden.

⁸⁴ Folketælling 1921 og Folkeregisterkort Allinge-Gudhjem (Ø-arkivet i Rønne)

⁸⁵ Iflg. Folketællingerne 1921 og 1925.

⁸⁶ Iflg. den senere Skifteprotokol fra Helene Reiners dødsbo. Her anføres endvidere, at Fritz von Hillner døde i september 1937. (Skifteprotokollen befinder sig på Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm).

⁸⁷ Iflg. Helenes testamente (Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm).

⁸⁸ Bornholms Tidende 23. juni 1953.

⁸⁹ Folkeregisterkort fundet af arkivar Christl Mathea Vang, Ø-arkivet i Rønne.

Det skal i øvrigt tilføjes, at Eberhard senere fik slettet de nævnte tre fornavne, idet han i et pas fra 1949 kun angives som Eberhard von Hillner.⁹⁰

Eberhards forældre, Helene og Fritz von Hillner blev skilt. Og fredag den 31. december 1909 viedes den 25-årige Hans Reiner og den 31-årige Helene v. Hillner.⁹¹ Vielsen har antagelig fundet sted i Tyskland.⁹² Ægteparret boede derefter oppe i tageligheden på Strandslot.

Tvangsauktion – og redning

”Efter Begæring af Sagfører Janus Olsen for en Pant- og Udlægshaver bliver den Købmand Hans Max Georg Reiner tilhørende Ejendom, ”Hotel Strandslottet” kaldet, Matr. Nr. 12a af Sandvig Stads Bygrunde, af Hartkorn 2 Tdr., 21/4 Alb. med paastaaende Bygninger m.m. brandforsikret for 67.500 Kr. og vurderet i Kreditforeningsefterretning til 78.000 Kr. ved Bortsalg ved offentlig Auktion, der afholdes paa selve Ejendommen Onsdag den 8. December d. A. Kl. 3 Eftermiddagen. Ejendommen paavises ved henvendelse til Politibetjent Frederiksen i Allinge. Auktionsvilkaar og andre Salget vedrørende Dokumenter henligger til Eftersyn her paa Kontoret. Denne Bekendtgørelse sker med den i Lov Nr. 66 af 9. April 1891 § 44 anmeldte Retsvirkning. Hammershus Birks Auktionskontor i Hasle, den 18. November 1909. Borgen”⁹³

Ved tvangsauktionen var der imidlertid ingen seriøs køber, og man måtte annoncere den anden og sidste tvangsauktion. Med den fornyede annoncering fik man svar på gisningerne om, hvem af kreditorerne, der mon via sagfører Janus Olsen havde begæret tvangsauktion. Den 13. december 1909 bragte Bornholms Avis bekendtgørelsen om den anden og sidste tvangsauktion. Ordlyden var som for den første tvangsauktion med følgende undtagelser: Begæring blev nu fremsat af ”Overretssagfører Thaarslund af Rønne for Oberstløjtnant Ernst Reiner”. Tidspunktet for anden tvangsauktion var ”Tirsdagen den 11. Januar 1910, Eftermiddag Kl. 1.”

Det var altså Hans Reiners farbror, Ernst, der havde forlangt tvangsauktion. Og det er overraskende, idet Ernst Reiner jo som beskrevet netop ved investering i nevøens hotelprojekt havde vist sin vilje til at hjælpe denne. Det seneste lån fra Ernst Reiner var ydet kun godt et års tid, før han begærede tvangsauktion.

Onkel Ernst havde reageret prompte, da det onsdag den 8. december (1909) stod klart, at der ved første tvangsauktion ikke var fundet en køber. Ernst Reiner viste sig som handlingens mand og fyrede på stedet sin hidtidige sagfører, Janus Olsen, for straks efter at få en overretssagfører (Thaarslund) til at begære anden tvangsauktion. Den lynhurtige reaktion ses af det faktum, at annonceringen af anden tvangsauktion fandt sted mandag den 13. december, altså kun tre hverdage efter første tvangsauktion.

Ernst Reiners beslutning om i det hele taget at begære tvangsauktion er overraskende. Han måtte som sekundær panthaver have vidst, at en tvangsauktion meget vel kunne resultere i et salg af

⁹⁰ Iflg. dokumenterne fra den senere arvesag efter Eberhards mors død var hans pas (”Personalalausweis”) udstedt 11. januar 1949 af politiet i Beeskow-Storkow, Østtyskland.

⁹¹ Vielsesdatoen er anført i de senere omtalte dokumenter fra 1926.

⁹² Vielsen findes ikke angivet i kirkebogen for Allinge-Sandvig (ingen af dem var katolikker). De blev heller ikke borgerligt viet på Nordlandet og ej heller viet i den tyske kirke i København (Skt. Petri).

⁹³ Bornholms Avis 20. november 1909.

hotellet til en pris langt under vurderingen. Og det kunne have betydet, at han havde mistet rigtig mange penge. Hans handling tyder i høj grad på, at han var blevet meget vred, og at det hidtidige gode forhold til Tony og Hans Reiner var definitivt slut. Han ville åbenbart ramme dem, koste hvad det ville. Hans motiv kan naturligvis have været en erkendelse af, at hotelprojektet var blevet en dødssejler, som han ville forlade før skuden sank. Måske havde han uden held forsøgt at gennemføre den nærliggende løsning, at overtage hotellet sammen med Prüsse. De to havde som tidligere vist jo faktisk tilsammen investeret noget nær hotellets handelsværdi.

Der er umiddelbart to hændelser, der kan have bragt Ernst i affekt. For det første, at Tony Reiner havde valgt at forpagte Hotel Strandlyst, og for det andet, at den unge, fraskilte Helene von Hillner (antagelig) flyttede ind på Strandschloss.

Tony Reiners forpagtning af det nærliggende pensionat kan endegyldigt have afvist en mulig plan hos Ernst Reiner om en alliance mellem de to. Han havde jo købt nabogården til Kurhaus Strandschloss og vist Tony sin velvilje ved i dyre domme at hjælpe hendes søn (Hans) til at blive hotelejer. Var det måske Ernst Reiners oprindelige plan, at han sammen med Tony derefter ville etablere et "Strandschloss II" på nabogårdens tomt?

Den anden hændelse, der kan have udløst Ernst Reiners vrede mod Tony og Hans Reiner, var en mulig antipati mod forhold mellem Hans Reiner og Helene von Hillner. Måske fordi hun var fraskilt og havde forladt sine to børn på hhv. syv og ni år.

Den anden og sidste tvangsauktion forløb ganske som den første: ingen seriøse købere dukkede op. Tiden gik, og det vides ikke, om Kurhaus Strandschloss var lukket i sommeren 1910.

Der skulle gå mere end ½ år efter anden og sidste tvangsauktion før Kurhaus Strandschloss blev reddet. Det var den nye frue, Helene Reiner, der blev den frelsende engel. Hun skulle vise sig at være særdeles økonomisk velpolstret. Den 19. september 1910 blev der tinglyst et såkaldt auktionsskøde på Kurhaus Strandschloss til Helene Reiner.⁹⁴ I løbet af den følgende måneds tid indfrie hun samtlige tinglyste lån i hotellet, idet hun dog indfrie det oprindelige lån i Østifternes Kreditforening med et nyt på 21.000 kr. Dermed overtog Helene Reiner Kurhaus Strandschloss som særeje.

Helene Reiners investering kendes ikke nøjagtigt. Men såfremt Hans Reiner havde nået at afbetale 10 % af den ovenfor beskrevne samlede gæld, så har Helene måttet indfri lån for omkring 79.000 kr. Og yderligere pådraget sig et lån på 21.000 kr.! Disse tal skal ses i lyset af den ovenfor nævnte vurdering fra Kreditforeningsefterretning på 78.000 kr. Der må have været andet og mere end ønsket om at blive hotelejer, der trak Helene Reiner til Sandvig.

Man kan undre sig over, at Helenes redning af hotellet først kom mere end trekvart år efter første annoncerede tvangsauktion. Hun skulle senere vise sig at være en handlekraftig kvinde, så det er overvejende sandsynligt, at hun har haft problemer med at få frigjort sin formue (arv, bodeling, ejendomssalg el. a.). Der kunne naturligvis have været tale om, at Helene skulle bruge tid på etablering af lån i Tyskland og at hendes medbragte penge således var lånte. Det synes dog

⁹⁴ Realregistret for Matr. nr. 12a, Sandvig By (Ø-arkivet, Rønne).

usandsynligt, at en eller flere tysk långivere skulle have accepteret investering i et andet land uden sikkerhed ved tinglysning – og en sådan findes ikke.⁹⁵ Endvidere viser det videre forløb, at Helene næppe kan have været tynget af en gældsbyrde i Tyskland.

Det var et stort held for den vrede farbror, Ernst Reiner, og de øvrige kreditorer, at hans forsøg på at gennemføre tvangsauktion mislykkedes. Det kunne have kostet dem dyrt. Med Helenes overtagelse fik investorerne alle deres penge retur.

Truslen om tvangsauktion og den lange ventetid i uvished må have været en voldsom psykisk belastning for de involverede. Det kan ikke udelukkes at der i foråret og forsommeren 1910 havde været en reel magtkamp mellem Hans og Helene, hvor Hans indtil slaget var tabt ikke ville acceptere, at hans livsværk gled over til Helenes særeje.

Blot tre dage efter Helenes overtagelse af hotellet tog Byråd i Allinge-Sandvig til efterretning, ”at Hotelejer (!) Hans Reiner har meddelt, at han rejser til Udlandet for et Tidsrum af 6 Maaneder”.⁹⁶ Det kan ikke vides, om det var en dybt skuffet Hans Reiner eller en lykkelig mand, der tiltrådte rejsen. Måske ventede han med afrejsen til Helene midt i oktober (1910) havde indfriet samtlige lån og derefter var i stand til at rejse med. Men i begyndelsen af det nye år (1911) var de begge på ”midlertidigt ophold” i Italien.⁹⁷

Efter at Helene Reiner havde haft særeje i mere end tre år, tinglystes 23. november 1913, at der ”fremtidig er sædvanligt formuefællesskab mellem ægtefællerne”.⁹⁸ Hans blev igen hotelejer. Måske spillede det ind, at han derved kunne undgå indkaldelse til den preussiske hær her ½ års tid før udbruddet af Første Verdenskrig – han var endnu tysk statsborger.

Begyndelsen på Helene Reiners æra på Strandslot, Første Verdenskrig og efterkrigsårene

Helene Reiners æra på Hotel Strandslot begyndte med hendes overtagelse 19. september 1910 og sluttede med hendes salg af hotellet 23. maj 1946. Hun var – som nævnt - eneejer de første tre år, derefter ejer i fællesskab med sin mand, Hans Reiner, og igen eneejer fra 1927. Hendes tid på Hotel Strandslot var på omkring 35 år, idet der var et mindre intermezzo vedrørende ejerskabet i 1926-27 – se senere. Helene Reiner har antagelig været den længst residerende hotelejer på Bornholm.

Den første sæson med Helene Reiner som ny hotelejer var 1911. Og hun har antagelig haft fuld belægning, idet året var rekordår i førkrigsårene mht. tyske turister. Det samlede turisttal på Nordbornholm var 10.241, hovedparten tyskere. Og turisttallet holdt sig over 9.000 i hvert af de følgende to år.⁹⁹

⁹⁵ ibid.

⁹⁶ Referat af byrådsmøde i Allinge-Sandvig (Bornholms Tidende 28. september 1910)

⁹⁷ Folketællingen 1. februar 1911

⁹⁸ Realregistret for Matr. nr. 12a, Sandvig By (Ø-arkivet, Rønne)

⁹⁹ Særtryk af Nordbornholms Ugeblad 24. oktober 1913

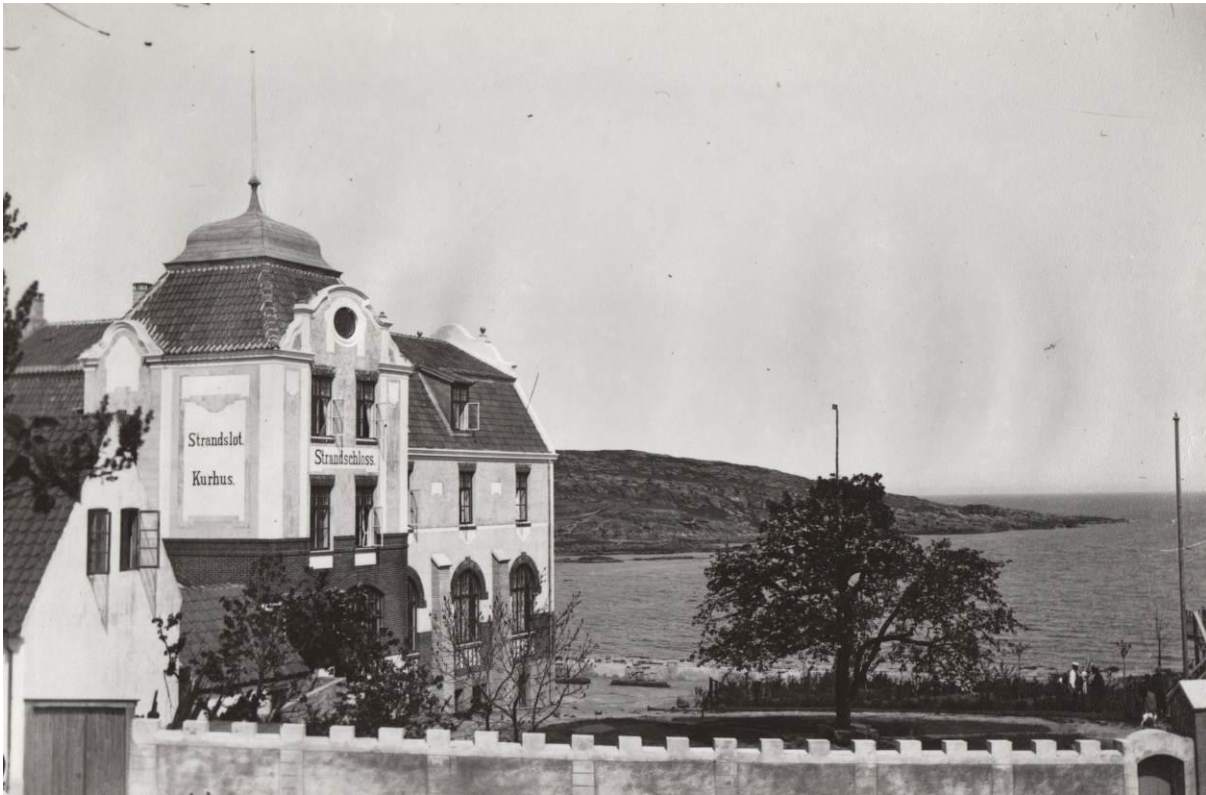

Fig. 9. Foto taget fra sydøst. Efter Helene Reiners overtagelse i 1910 forsvandt navnet Strandschloss efterhånden til fordel for Strandslot. Betegnelsen Kurhus er den direkte tyske oversættelse fra Kurhaus. Flere danske hoteller brugte på den tid betegnelsen Kurhotel. Foto Alfred Kjøller, Allinge. Bornholms Museum.

Hotelnavnet ændredes til det nuværende Hotel Strandslot efter en overgang med navnet Strandslot Kurhus. "Strandslot" var dog tidligere anvendt lokalt, som det fremgår af teksten i den ovenfor viste annoncering af tvangsauktionen. Hans og Helene Reiner boede på Strandslot, og Hans' mor, Tony, boede alene på sit Hotel Strandlyst, Strandgade 1, overfor Strandslot.¹⁰⁰

Transportmidlerne på Bornholm var endnu i hovedsagen hestevogne. Sådanne postvogne eller dagvogne forbandt byerne med Rønne. I begyndelsen af august 1911 fik øens turister for første gang mulighed for automobiludflugt, idet der etableredes en rundfart med en 14 personers bus. Turen gik fra Sandvig via Hammeren til Almindingen og retur over Allinge.¹⁰¹

Den følgende sommer (1912) var der på Bornholm indregistreret tre "automobildroske" og et privat automobil.¹⁰² Den sidstnævnte tilhørte i øvrigt tidligere borgmester, Johan Conrad Koefoed, der som nævnt antagelig havde udført bygningstegningerne til Kurhaus Strandschloss.¹⁰³

¹⁰⁰ Iflg. Folketælling 1911.

¹⁰¹ Bornholms Tidende 5. august 1911.

¹⁰² Bornholms Tidende 26. juni 1912.

I årene 1911-13 etableredes i Allinge og Sandvig både vandværk, gasværk og jernbanestation med togforbindelse til Rønne (åbnet 6. maj 1913).¹⁰⁴ Kommunalt el-værk blev først etableret i 1920-erne. Men mange hoteller havde egne små el-generatorer.

[2½ linje lige herover samt en fodnote udgår]

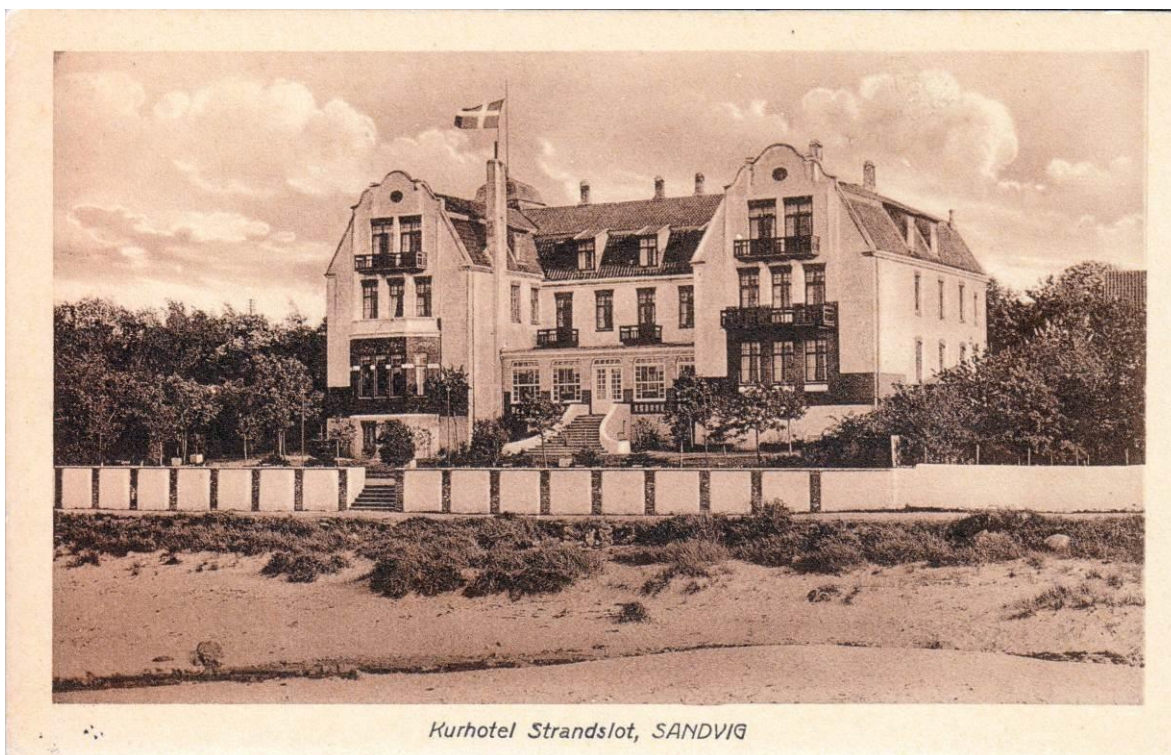

Fig. 10. Foto taget fra nordvest mellem 1922 og 1935. I 1922 tilbyggedes en verandabygning på terrassen mellem hotellets tre fløje. Tilbygningen var på én etage og havde en plan (lige) front med store vinduer mod nord. Samtidig anlagdes de to stadig eksisterende stentrapper. Den nordligste fører op gennem den omkransende mur til haven (i dag fra Strandpromenaden). Og fra haven fører en stor, pompøs trappe op til verandabygningen.

På Hotel Strandslot blev Hans Reiner som nævnt (igen) medejer 23. november 1913, idet Helene ophævede sit særeje. En måned senere (22. december 1913) købte Hans en større julegave til sin mor, Tony. Det var – som nævnt ovenfor - Hotel Strandlyst, det senere Rosenborg, beliggende overfor Strandslot. Hans havde velsagtens ment, at hans nyvundne medejerskab af Strandslot satte ham i stand til denne disposition. Men det mente fru Helene åbenbart ikke. Hans måtte i byen for i eget navn at låne penge hos sin tidligere velynder, Ruth Hahn f. Prüsse (det ovenfor omtalte lån på 6.000 kr. af 12. januar 1914).

I øvrigt fortsatte Tony Reiner driften af Strandlyst til sin død i 1919, hvorefter Hans overtog hoteldriften der.¹⁰⁵

¹⁰³ Turistårbogen 1971.

¹⁰⁴ ibid.

Ude i Europa eksploderede den højspændte politiske situation i begyndelsen af august 1914 med udbruddet af Første Verdenskrig. Farbror Ernst Reiner havde et halvt år tidligere (23. februar 1914) solgt sin gård i Sandvig. Han var velsagtens som oberstløjtnant i den tyske hær allerede på det tidspunkt deltager i krigsforberedelserne. Hans mission på Bornholm var slut, og hans investering i Strandschloss var tilbage i egne lommer. Der er intet yderligere fundet om Ernst Reiner. I begyndelsen af sommeren 1914 havde de tyske gæster tilsyneladende indfundet sig på Nordbornholm som vanligt. Men i løbet af juli blev flere og flere af familiefædre kaldt hjem. Det drejede sig antagelig om ferierende tyske officerer. Og ved krigsudbruddet 4. august ville (eller skulle) alle tyske turister straks hjem. Der er beskrivelser af kaotiske scener på Hammerhavnen med dynger af kufferter og panisk flygtende tyskere, der på alle mulige og umulige måder forsøgte at entre skibe til Tyskland.¹⁰⁶

Det er uvist, om Hans Reiner deltog i Første Verdenskrig. Men det er sandsynligt, han var jo tysk statsborger og landet havde mobiliseret. Der er nogle oplysninger, der viser, at han ikke befandt sig på Strandslot under krigen. Således var det Helene, der tre uger efter krigsudbruddet optog det tidligere omtalte lån på 10.000 kr. Og ved Folketællingen 1. februar 1916 befandt Hans Reiner sig ikke på Strandslot. Det angives samtidigt, at de to tilbageblevne damer, Tony og Helene, var flyttet sammen på Strandslot, medens Tonys ellers faste bopæl, Hotel Strandlyst, angives "ubeboet". Et tredje forhold, der viser Hans' fravær i 1916, er det nedenfor omtalte huskøb, som Helene gennemførte alene.

I Folketællingen i 1916 angives, at Strandslot ikke gav nogen indkomst til Helene (i 1915). Derimod havde Tony på Strandlyst en indkomst på 400 kroner svarende til 19.000 kroner i 2011-priser. Forklaringen er velsagtens, at de tyske turister blev væk fra Bornholm under krigen, og Strandschloss derved mistede alle sine gæster, mens Strandlyst antagelig var besøgt af danske turister, som ikke ganske ophørte med at feriere på Bornholm under krigen.

De manglende turistindtægter fra tyske gæster medførte allerede et års tid efter krigens udbrud, at Allinge-Sandvig Kommunes kasse var tom. Kommunen gik bankerot. Man måtte optage et statslån, hvorved kommunen blev sat under Indenrigsministeriets administration. Den 4. marts 1916 overtog amtmanden, Knud Vallø, på ministeriets vegne administrationen af kommunen.¹⁰⁷ Økonomisk klarede Helene Reiner sig på Strandslot under den fire år lange krig. Det tidligere nævnte lån fra Ruth Hahn, f. Prusse på 10.000 kr. i begyndelsen af krigen synes optaget af Helene for at sikre sig på et tidspunkt, hvor fremtiden var uvis. Hun viste endvidere sin økonomiske sans og styrke, da hun i 1916 – på trods af manglende indtægt fra tyske turister – købte det hus, der ligger i vestkanten af Strandslots baghave, Strandstræde 2. Den hidtidige ejer, Ole Svendsen, var netop den mand, som i 1914 havde købt Ernst Reiners strandgård. Ole Svendsen havde således i to år ejet både huset og gården og kunne åbenbart ikke få solgt huset. Dette har uden tvivl betydet, at Helene gjorde et godt køb.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Oplysningerne stammer fra Realregistret.

¹⁰⁶ Hotelejer Johs. Lyngby i Bornholmernes Land, Øen i Øst, Bornholms Tidendes Forlag 1944.

¹⁰⁷ Trap: Danmark, III bind, 192.1

¹⁰⁸ Jens Riis Jørgensen: Huse i Sandvig gennem 200 år, Bornholms Museum 1989.

Helene Reiner lod i 1917 og 1918 tinglyse to skadesløsbreve på tilsammen 20.000 kr. i Københavns Handelsbank. Hermed sikrede hun sin likviditet med en slags kassekredit.¹⁰⁹

Første Verdenskrig sluttede i november 1918, og Hans Reiner vendte tilbage. Hans mor, Tony, døde året efter, den 5. november 1919. Tony Elisabeth Reiner blev 64 år. Hun blev begravet på Allinge Kirkegård fire dage efter sin død.¹¹⁰ Hun var forblevet tysk statsborger, medens Hans Reiner – og dermed også fru Helene – blev danske statsborgere 14. april 1920.¹¹¹ Efter Tony Reiners død flyttede Hans og Helene fra taglejligheden på Strandslot over gaden ind i forhuset til Hotel Strandlyst, hvor de boede i resten af deres ægteskab.¹¹²

Efter krigen begyndte turisterne så småt igen at besøge Bornholm. Men den tyske turiststrøm blev aldrig senere så stor, som den havde været før Første Verdenskrig. På Hotel Strandslot kom man tilsyneladende ret hurtigt i gang igen. Allerede året efter krigens afslutning købte den hjemvendte Hans Reiner endnu et nabohus, Strandstræde 6. Dette hus blev i lighed med det tidligere erhvervede Strandstræde 2 anvendt til turister.¹¹³

I 1922, altså kun fire år efter krigens afslutning, bemærker man flere hændelser, der viser den gode økonomi på Hotel Strandslot:

- Der opføres en lav verandabygning mellem hotelfløjene¹¹⁴
- Der var blevet indregistreret to biler i Hans Reiners navn¹¹⁵
- Den ovenfor nævnte kassekredit i Københavns Handelsbank blev indfriet¹¹⁶
- Og endelig blev Hans Reiners lån på 6.000 kr. fra Ruth Hahn f. Prüsse indfriet¹¹⁷

Verandabygningen havde en enkel, retlinet front mod nord. Denne front blev ændret i 1935 til den nuværende udbuede, kantede form. Samtidig blev anlagt den stadig eksisterende store trappe fra haven op til verandabygningen. Den nye tilbygning blev indrettet som spisestue og senere tillige som teatersal med scene. Herefter blev den hidtidige spisestue i østfløjens stueetage omdannes til opholdsstue. Den blev senere inddraget til værelser.¹¹⁸

I forbindelse med bygningen af verandaen, anskaffelse af biler mm. blev der optaget et lån på 5.000 kroner i Østifternes Kreditforening. Hotel Strandslots gode økonomi de følgende år ses af det faktum, at der først 13 år senere blev optaget et nyt lån. Og da var der igen tale om en ombygning.¹¹⁹

¹⁰⁹ Realregistret.

¹¹⁰ Iflg. Kirkebogen.

¹¹¹ Iflg. Lov om Indfødsret af 14. april 1920 (databasen over indfødsret på www.ddd.dda.dk).

¹¹² Folketællingerne februar 1921 og november 1925.

¹¹³ Jens Riis Jørgensen: Huse i Sandvig gennem 200 år, Bornholms Museum 1989.

¹¹⁴ Brandforsikringsprotokol for Allinge-Sandvig Branddistrikt.

¹¹⁵ www.nrpl.dk/owners-1922-j-1.php.

¹¹⁶ Realregistret.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Indretningen fremgår dels af Jens Riis Jørgensens Huse i Sandvig gennem 200 år, 1989 og dels af bygningstegninger fra 1966 (findes på Strandslot).

¹¹⁹ Realregistret.

Helt anderledes alvorligt var situationen blevet efter krigen for den hidtil økonomisk stærke Ruth Hahn f. Prüsse på pensionatet i Allinges nordkant. Hun havde været den største privatinvestor i Hans Reiners hotelprojekt. Og hun havde i sin tid trofast fortsat sin långivning til Hans, efter at man med et minimum af økonomisk indsigt havde kunnet se, at hotelprojektet var en dødssejler. Men Prüsse – som hun hed dengang – havde mirakuløst fået sine penge retur, da Helene kom til i 1910. Måske var det Prüsses tak herfor til Helene, da denne kort efter 1. Verdenskrigs start fik det omtalte lån på 10.000 kr. på særdeles favorable vilkår, uopsigeligt og rentefrit. Disse penge havde i 1922 travlt på Strandslot: nye biler og ny verandabygning. Lånet blev faktisk først returneret i 1933.

Ruth Hahn f. Prüsse havde antagelig tabt sin formue i det slagte Tyskland. Hans Reiner søgte vel at hjælpe ved 18. september 1922 at tilbagebetale sit lån på (oprindeligt) 6.000 kr. Men slaget var tabt for den stakkels familie Hahn. Året efter, den 4. december 1923, satte fogeden familien på gaden.¹²⁰

Bornholm fik først i 1923 en egentlig rutebilkørsel. Der havde ganske vist allerede ved slutningen af Første Verdenskrig (1918) været en automobilrute på Bornholm. Den gik fra Rønne over Hasle til Finnedalen – velsagtens skubbet i gang af den initiativrige Holger Colberg, ejeren af Hotel Finnedalen.¹²¹ Men i 1923 var det den senere direktør for De Bornholmske Jernbaner, C. Milner, der etablerede ”Rute- Automobil Bornholm”. Ruten var Rønne-Hasle-Sandvig-Hammeren-Rø-Gudhjem-Østerlars-Almindingen-Rønne.¹²²

[Et par citationstegn tilføjet 2 linjer oppe]

Højdramatiske år for ægteskab og ejerskab, Hans Reiners død og fremmed overtagelse af alle ejendomme

”Hans Reiner forelskede sig imidlertid senere i en gæst på hotellet, frk. Ellen Wenzholz. Fru Reiner, som havde sin faste plads ved buffeten, så dem danse sammen den ene dans efter den anden og blev meget ked af det”.¹²³ Hændelsen er fra midt i 1920-erne og elskerinden, Ellen Wätzold, var en lille, charmerende, mørkhåret og meget smuk kvinde.¹²⁴ Hun beskrives nærmere i næste afsnit. Ellen Wätzold var dengang endnu ikke fyldt 30, og Hans Reiner var omkring de 40. Denne sommerforelskelse skulle få vidtrækkende konsekvenser. I eftersommeren 1926 besluttede Helene og Hans Reiner at blive skilt.

¹²⁰ Realregistret.

¹²¹ Tillæg til P. Hauberg: Bornholm, 1894.

¹²² Iflg. et fotografi m. tekst fra Erik Lund, Snogebæk.

¹²³ Fra Ulla Søgaard-Pedersens Uddrag af Strandslots historie, 1967. Allinge Lokalarkiv. Kilden var fru Lejeune, som havde været veninde med Helene Reiner. Ulla Søgaard-Pedersen modtog i 1960-erne tyskundervisning af fru Lejeune. Denne var af slægten Arvidsen og født i Allinge 28. juni 1884. Hendes pigenavn var Albine Josefine Efresin Arvidsen, kaldet ”Effi”. Hun giftede sig med den noget ældre franskfødte tysker George Lejeune. Fru Lejeune etablerede og drev Pensionat Lejeune i Sandvigs sydkant. Hendes bror, Bernhard, etablerede i 1946 Arvidsens Conditori i Sandvig. Konditoriet var i familiens eje indtil nedlæggelsen i 2010.

¹²⁴ Iflg. Louise Wellejus, Sandvig, som har kendt Ellen Wätzold.

Fig. 11. Festklædt forsamling foran porten til et flagsmykket Hotel Strandslot. Herren, der ses i helfigur i billedets venstre del iklædt hvid sommerhabit og med mørke sko, menes at være Hans Reiner. Billedet stammer antagelig fra første halvdel af 1920-erne, men festlighedens art er ukendt. [Hotel Strandslots fotosamling.](#)

”Paa grund af dyb og varig Uoverensstemmelse mellem os.. . ” stod der i indledningen til den separationsansøgning, som Hans og Helene underskrev 6. september 1926 i Rønne hos overretssagfører Th. Thaarslund.¹²⁵ De havde sjovt nok valgt den samme advokat, som farbror Ernst i 1909 havde fået til at forkynde den anden tvangsauktion over Strandschloss!

[Fodnote 125 påført ovenfor]

Separationsdokumentet havde et tillæg, hvori angives, at Helene og Hans Reiner ”ere enige om Vilkaarene”. Disse vilkår blev meget nøje beskrevet. De fylder knapt tre folioark. Hans´ og Helenes ejendomme kunne have givet et hotel eller pensionat til hver – foruden et hus til hver. Men den nu 48-årige Helene trak sig overraskende ganske ud af det hele og overlod – mod økonomisk kompensation forstås – hele molevitten til den nu 42-årige Hans. Det eneste materielle, Helene Reiner tog med sig, var en beskedent del af hotelinventaret: møblement til tre værelser. Separationsvilkårene angav endvidere, at Hans ved overtagelse af ejendommene samtidig overtog de i disse indestående prioriteter, fællesboets kontanter, sparekassebøger og andre aktiver mod at han ”tilsvarende Fællesboets Gæld, herunder Skatter og Afgifter til Stat og Kommune”. Omkostningerne ved separationen deltes ligeligt mellem parterne.

Helenes pris for dette arrangement var dels et overdragelsesbeløb (1), dels et livsvarigt årligt underholdsbidrag (2) og dels et kontant engangsbeløb (3). Dette sidstnævnte kom til udbetaling ved underskrivelsen af separationsvilkårene. Endelig fandtes i vilkårene en beskrivelse vedrørende opfyldelse af Helenes krav i tilfælde af Hans´ død (4). Dette skulle snart vise sig at være en klog disposition!

Separationsvilkårenes beløb:

1. Overdragelsesbeløbet var aftalt til 54.000 kr. (1,7 millioner kr. i 2011-priser)¹²⁶. Beløbet skulle Hans lade tinglyse i ejendommene som pantebreve til Helene. Hun kunne derefter fra disse pantebreve årligt hæve et afdrag på 1.000 kr. (32.000 kr. i 2011-priser), første gang 1. august 1927. Fra 1. august 1932 skulle beløbet til Helene stige til 2.000 kr. årligt (64.000 kr. i 2011-priser)
2. Underholdsbidraget udgjorde årligt 1.100 kr. (35.000 kr. i 2011-priser) og kom til udbetaling med halvdelen hhv. 1. februar og 1. august. Den første betaling til Helene var aftalt til 1. februar 1927
3. Engangsbeløbet, som Hans betalte til Helene ved vilkårenes underskrivning hos sagføreren 6. september 1926, var på 1.500 kr. (48.000 kr. i 2011-priser)
4. I tilfælde af Hans´ død var der i vilkårene en tilføjelse, som sikrede Helene mod ændringer i vilkårene såfremt en livsarving til Hans vedgik arv og gæld. Endvidere var anført, at Helene skulle modtage et ekstraordinært afdrag på 10.000 kr. (319.000 kr. i 2011-priser) ved en evt. arvesag. Beløbet skulle udbetales den førstkommende 1. februar eller 1. august efter arvesagens afslutning.

¹²⁵

Separationsansøgning og aftalte vilkår findes på Landsarkivet for Sjælland, Lolland, Falster og Bornholm

¹²⁶

Der er anvendt Danmarks Statistiks prisberegner www.dst.dk/prisberegner. Alle prisberegninger er omregnet fra 1926-priser, altså separationsåret

Man må konstatere, at Hans havde gjort en fordelagtig handel, ikke mindst pga. de generelt lange "afdragstider". For Helene gjaldt, at såfremt hun ikke havde stukket noget til side til sig selv, så stod hun efter separationen på gaden med hvad der svarer til 48.000 kr. (2011-priser) på lommen. Og først fem måneder senere kunne hun hæve 18.000 kr. (2011-priser). Derpå ville der gå ½ år, før der igen var udbetaling til Helene. Udbetalingerne var forholdsvis små, men til gengæld ville Helene få udbetalt penge i mange år fremover. Sammenholdt med de favorable betingelser for Hans Reiner tyder det på, at Helene var kørt træt og bare ville ud af det hele. Og med aftalen om møblement til tre værelser, synes det at have været Helenes plan, at forblive på Bornholm. Det vides ikke, hvor Helene tog hen efter separationen. Men den videre historie viser, at hun i hvert fald var i Sandvig det følgende forår.

Allgemeines öffentliches Krankenhaus Innsbruck.

~~K. B. 81~~

Totenbeschau-Befund.

Vor- und Suname bei Frauen auch Geburtsname	Hans Reiner
Stand und Beruf bei Frauen und Kindern des Familienhauptes	gesch., Hotelier
Geburtsort und Land	Berlin, Deutschland
Zuständigkeitsort	Sandvig, Bornholm, Dänemark
Alter (Geburtsdatum)	20. X. 1884 mb.; 46 Jahr
Religion	evangel.
Gewöhnlicher Wohnort (Straße Nr.)	"Grandolat" Sandvig, Bornholm, Dänemark
Sterbeort	Städt. Sanatorium in Innsbruck
Grundkrankheit	Pneumonie, 3
Unmittelbare Todesursache	Lungenblutung
Sterbetag und Stunde	12. II. 1927, 11h nachts
Zeit der Beerdigung	15. Febr 1927
Ort der Beerdigung	hüt. Maffringhof
Anmerkung	

Ins Vermerkbuch für Beerdigungskosten eingetragen

Innsbruck, am 12. II. 1927

Der Leichenbeschauer:

Miende

1775

Fig. 12. Hans Reiners dødsattest og begravelsesansmeldelse fra myndighederne i Østrig, februar 1927. *Stadtarchiv Innsbruck, Tiroler Landesarchiv, Østrig*

Efter separationen i september 1926 forlod Hans Reiner Bornholm og rejste sydpå. Elskerinden, Ellen Wätzold, meddelte 11. december sin hidtidige bopælskommune, Frederiksberg, at hun flyttede til udlandet. Her har hun antagelig sluttet sig til Hans Reiner. I februar (1927) befandt Hans Reiner sig i Øststrig. Vinteren 1926-27 var usædvanlig hård – i hvert fald i det sydøstlige Europa. Fra Jugoslavien og Rumænien rapporteredes om sultne ulveflokkede, der om natten kom ned fra bjergene og trængte ind i landsbyer, hvor de kastede sig over husdyr i staldene.¹²⁷ Hans Reiner fik lungebetændelse på sin rejse og blev indlagt på Städtliches Sanatorium i Innsbruck. Under indlæggelsen fik han problemer med hjertet, og han døde på sanatoriet 12. februar (1927) af hjertestop. Han blev begravet i Innsbruck tre dage efter sin død.¹²⁸ Hans Reiner blev kun 42 år. Bornholms Tidende bragte 21. februar (1927) Hans Reiners nekrolog. Heri kan man læse, at han havde været ”overordentlig dygtig og anset” samt ”retlinet og sympatisk”. Endvidere angives, at han var ”en af de førende indenfor Bornholms Turistvæsen”. Om Hans Reiners sindelag anføres: ”Skønt født Tysker, følte han sig som Dansker, siger en Mand, der kender ham. I hvert Fald var hans forhold i nationalt Henseende altid yderst korrekt”. Og det tilføjes, at han ”talte dansk, nærmest som en Indfødt”.

Udtrykket ”førende indenfor Bornholms Turistvæsen” i Hans’ nekrolog dækker antagelig kun over, at Hans Reiner var en af dem, der havde skaffet flest tyske turister til øen. Ingen tillidsposter inden for turistbranchen nævnes, ligesom man øjensynligt skulle finde ”en mand, der kender ham”, for at få oplysninger om personen Hans Reiner. Nekrologen fylder kun 10 cm spalteplads under Allinge-Sandvigs lokalstof. Strandslot lå stadig som en enklave i Sandvig, selvom Hans med sit tillærte danske sprog må have haft nogen omgang med danskere.

Ellen Wätzold og Hans Reiner blev ikke gift. Hans var vel formelt ikke skilt. Men Ellen Wätzold blev enarving og vedgik arv og gæld i boet efter Hans Reiner. Hun vendte tilbage til Danmark og flyttede 2. april (1927) ind i sit kommende pensionat, Strandlyst.¹²⁹ Det var fire måneder før Skifteretten formelt gjorde hende til ejer.

Skifteretten behandlede arvesagen, og knapt et halvt år efter Hans Reiners død, blev Ellen Wätzold 5. august 1927 ejer af de fire ejendomme i Sandvig: Hotel Strandlyst (Rosenborg), Hotel Strandslot samt de to huse Strandstræde 2 og 6. Desuden overtog hun samtlige Hans Reiners forpligtelser.

Ellen Wätzold

Ellen Wätzold, Hans Reiners elskerinde, var født 28. november 1897 på Gamle Amtstuegård i Nykøbing Sjælland. Forældrene var entreprenør Ewald Traugott Christian Wätzold og hustru, Louise Alvilda Olivia Wätzold, f. Hansen (27 år).¹³⁰

¹²⁷ Bornholms Tidende beretter flere gange i januar-februar 1927 om ulveflokkede, der pga. den strenge vinter både i Rumænien og i Jugoslavien søgte ind i landsbyerne og dræber mange husdyr.

¹²⁸ Iflg. Hans Reiners dødsattest, [se denne](#).

¹²⁹ Folkeregisterkort for Allinge-Gudhjem Kommune (Ø-arkivet, Rønne).

¹³⁰ Kirkebog Nykøbing Sjælland.

I Sandvig mente man at Ellen Wätzold var østriger pga. hendes meget mørke hår. Men hun var dansker, godt nok tredjegerations indvandrer. Hendes farfar, Johan Carl Traugott Wätzold, var født i Preussen i 1819 og indvandrede i Danmark i 1845. Han giftede sig med Doris Sophie Magdalene fra Nordborg på Als. Han var entreprenør og blev 1. februar 1884 dansk statsborger. Deres søn, den ovenfor nævnte Ewald Traugott Christian Wätzold, var Ellen Wätzolds far.¹³¹ Ellen Wätzold blev uddannet som stenograf.¹³² I 1917 udvandrede hun som 19-årig til Amerika. Rejsen foregik med skibet Kristianiafjord fra Oslo til den meget anvendte indvandrerhavn på Ellis Island syd for New York. Hertil ankom hun 25. juni 1917.¹³³ Der er intet fundet vedrørende hendes ophold i Amerika eller om hendes returrejse til Danmark. Men det vides, at hun 11. december 1926 flyttede fra adressen Bille Brahesvej 8 st., Frederiksberg til udlandet, antagelig for at være sammen med Hans Reiner, der som nævnt var rejst til udlandet efter separationen.

Efter Hans Reiners død i Østrig, rejste Ellen Wätzold i april 1927 til Sandvig og afventede arvesagens gennemførelse. I det følgende afsnit omtales arvesagens forløb.

Ellen Wätzold ejede og drev Hotel Strandlyst 1927-30. Hun blev antagelig boende på Strandlyst efter 1930, idet der i Folkeregistret ikke findes oplysninger om en eventuel flytning. Men 1. oktober 1936 angives, at Ellen Wätzold flyttede til et lejemål i Brøndstræde 1, Sandvig. Dette stræde har i dag navnet Gænget.¹³⁴ Og da Hotel Strandlysts østre længe netop ligger ud til Gænget, sandsynliggør dette antagelsen om, at hun også i perioden 1930-36 boede i sin tidligere ejendom. Velsagtens aftalt i forbindelse med salget.

Ellen Wätzold arbejdede en tid på Turistkontoret, som dengang lå på det lille torv syd for Strandhotellet. Arbejdet bestod bl.a. i værelsesanvisning.¹³⁵ Ved sin død blev hun da også tituleret rejsefører i Kirkebogen.

Ellen Wätzold beskrives som en meget udadvendt henrivende, attraktiv lille mørkhåret dame. Hun var musikinteressert og havde i en periode byens bedste flygel. Dette gjorde, at en ung musikinteressert sandvigbo dagligt besøgte hende, angiveligt pga. flygelet. En ungarl (vognmand) i byen blev hendes kæreste.¹³⁶ Ellen Wätzold døde iflg. Kirkebogen 11. juli 1944 i sit hjem, Brøndstræde 1, ugift og kun 46 år gammel. Dødsårsagen er ikke anført. Det fortælles, at hun døde på Strandlyst, hvor hun havde taget gas: "Om formiddagen havde hun været i byen og købt sig en smuk, ny badedragt, og i den lå hun på køkkenbordet, da man fandt hende, meget smuk var hun at

¹³¹ Databasen www.ddd.dda.dk med Folketælling 1880 og indfødsret (Arkivar Christl Mathea Vang, Ø-arkivet, Rønne).

¹³² Iflg. Folkeregisterkort for Allinge-Gudhjem Kommune (Ø-arkivet, Rønne).

¹³³ <http://www.ellisland.org/search/FormatPassRec.asp?id=6102060403428&BN=P51020-6&sship=Kristianiafjord&lineshipid=461>.

¹³⁴ Jens Riis Jørgensen: Huse i Sandvig gennem 200 år, Bornholms Museum 1989.

¹³⁵ Iflg. Erik Lind, Snogebæk, tidligere Sandvig.

¹³⁶ Iflg. Louise Wellejus, Sandvig.

se på, det måtte obduktionsfolkene sande".¹³⁷ Ellen Wätzolds afsjælede legeme blev kremeret i Rønne 15. juli (1944). Urnen blev nedsat i Urnehøj 5 på Rønne Kirkegård.¹³⁸

Ellen Wätzolds svære arv. Helene Reiner atter hotelejer på Strandslot

Ellen Wätzolds arv var fire ejendomme i Sandvig, heraf et hotel og et pensionat. Det lyder umiddelbart som en stor arv. Men hun overtog samtidig de tinglyste forpligtelser overfor Helene Reiner fra separationsvilkårene. Dermed kunne Ellen Wätzold forudse følgende udgifter de næste par år:

- Årligt underholdsbidrag til Helene: 1.100 kr.
- Ekstraordinært afdrag til Helene i 1928: 10.000 kr.
- Årlige renter til Helene: 2.700 kr.
- Renter og afdrag på tinglyste lån: 1.400 kr.
- Skatter, forsikringer, afgifter mm.: 850 kr.

Tallene viser, at Ellen Wätzold skulle udrede omkring 16.000 kr. i 1928 og i 1929 ca. 6.000 kr. Omregnet til 2011-priser svarer det til hhv. ½ mio. kr. og 200.000 kr.

Ellen Wätzolds egen økonomiske situation før arven kendes ikke. Det er ligeledes uvist, om hun overhovedet havde forudgående kendskab til hotel- og restaurationsdrift eller virksomhedsdrift i det hele taget. Hun valgte i hvert fald hurtigt at frasælge Hotel Strandslot og de to huse. Hotel Strandlyst (Rosenborg) ville hun beholde og selv drive.¹³⁹

Helene Reiner stod åbenbart klar i kulissen. Hun har givetvis med sin økonomiske sans meget tidligt forudset, at Ellen Wätzold ikke ville eller kunne binde an med Hotel Strandslot. Allerede før sæsonstart 1927 – og endnu før arvesagen var afsluttet – indgik Ellen Wätzold og Helene Reiner aftale om, at Helene skulle stå for driften af Strandslot i sommeren 1927. Det vides ikke, hvem der tog initiativ til dette arrangement. Men det er ganske vist, idet Helene Reiner allerede Sankt Hans aften dag 1927 fik Byrådets tilladelse til "at lade udføre musikalske præstationer" på Hotel Strandslot (mod en afgift på 50 kr. til kommunekassen)¹⁴⁰. Dette initiativ tyder på, at Helene forsøgte at tiltrække lokale borgere. Måske fordi hun var kommet sent i gang med annonceringen i Tyskland.

Ellen Wätzold aftalte ikke blot med Helene Reiner, at denne skulle drive Strandslot i sæsonen 1927, men også, at Helene skulle købe hotellet samt de to huse. Og Helenes finansielle formåen skulle endnu en gang redde Strandslot og gøre hende til enejer. Helenes køb af Strandslot og de to ejendomme var forhandlet på plads, endnu før Skifteretten havde færdigbehandlet arvesagen. Hun fik nemlig skøderne 15. august 1927, blot ti dage efter, at Skifteretten havde overdraget arven til Ellen Wätzold. Hotel Strandslot var vurderet til 100.000 kr., og Helene købte hotellet for 107.000 kr. (3,5 mio. kr. i 2011-priser). Men i virkeligheden kom Helene til at betale langt mindre for hotel

¹³⁷ Fra Ulla Søgaard-Pedersens Uddrag af Strandslots historie, 1967. Allinge Lokalarkiv. Kilden er fru Lejeune, som havde været veninde med Helene Reiner. Ulla Søgaard-Pedersen modtog tyskundervisning af fru Lejeune.

¹³⁸ Kirkebogen samt Rønne Kirkegårdsprotokol 3 (Ø-Arkivet i Rønne).

¹³⁹ Jens Riis Jørgensen: Huse i Sandvig gennem 200 år, Bornholms Museum 1989.

¹⁴⁰ Byrådsreferat i Bornholms Tidende 24. juni 1927.

plus de to ejendomme. Hun overtog nemlig nogle gamle lån i hotel og ejendomme, og dertil kom den ved separationen i Strandslot tinglyste gæld til Helene. Det drejede sig om Hans' købesum på 54.000 kr. og om underholdsbidraget, hvis kapitalværdi var af størrelsesordenen 18.000 kr. Herved har Helenes samlede omkostninger ved overtagelsen af hotel plus huse kun været af størrelsesordenen 22.000 kr. (710.000 kr. i 2011-priser). Historien melder intet om, hvordan Helene fremskaffede disse penge, idet der ikke blev tinglyst nye lån i Strandslot ved denne lejlighed. Og da hendes vennekreds var begrænset, må det formodes, at hun har haft nogle "skjulte penge".¹⁴¹

Ellen Wätzolds økonomiske situation efter salget af Hotel Strandslot og de to huse kendes ikke. Men der er ingen grund til at tro, at Helene Reiner skulle have udvist nåde over for sin tidligere mands elskerinde ved at give afkald på mulige ydelser aftalt i separationsvilkårene. Hertil kom, at Ellen Wätzold velsagtens skulle betale arveafgift.

Der var kun ét tinglyst lån i Hotel Strandlyst, og det var kun på ca. 1.250 kr. De faste årlige udgifter var af samme størrelsesorden. Det betød, at den egentlige hoteldrift nemt kunne give overskud. Men dette viste sig ikke at være nok, til at holde Ellen Wätzold økonomisk oven vande. Allerede i 1928 - altså året efter arvesagens afslutning – undlod hun at betale skatter mm til kommunen. Således fik Allinge-Sandvig Byråd tinglyst et udlæg i pensionatet på 925 kr. den 2. april 1929. Og det gentog sig det følgende år, 12. juni 1930, denne gang 751,84 kr.¹⁴² Hvert af beløbene var af størrelsesordenen 30.000 kr. i 2011-priser. Situationens alvor bekræftes af det faktum, at Ellen Wätzold 5. februar 1930 solgte Hotel Strandlyst (Rosenborg) til bornholmeren Hans Peter Jacobsen. Salgsprisen var 13.000 kr. (460.000 kr. i 2011-priser), hvilket var 1.000 kr. under ejendomsvurderingen.¹⁴³

Hermed var Ellen Wätzolds arveeventyr slut. Hun var da 32 år

Helene Reiners Strandslot 1927–40

Mindre end et år efter at Helene Reiner ved separationen havde fraskrevet sig alt jordisk gods (på nær et mindre møblement og personlige ejendele) var hun igen - 15. august 1927 – ejer af det hele på nær Hotel Strandlyst. Og nu var hun tilmed ene-ejer. Hendes æra på Hotel Strandslot havde for så vidt ikke været afbrudt, idet hun som nævnt på trods af Ellen Wätzolds ejerskab havde stået for driften i sommeren 1927. De følgende år skulle vise sig at gå ganske godt for Helene Reiner på Strandslot. Og dette på trods af den generelle økonomiske krise i 1930-erne.

Helene Reiners søn, Eberhard, kom som tidligere nævnt i april 1929 til Hotel Strandslot, hvor han det følgende halvandet år angiveligt var medhjælper.¹⁴⁴ Hans ophold sluttede på mystisk vis. På Folkeregisterkortet er anført "I Skr. af 24/11 1930 til [ulæseligt] anmeldt som forsvundet før 5' November 1930". Der er ikke fundet nogen grund til Eberhards flugt.

[Ordet "således" udgår i næste linje]

¹⁴¹ Iflg. Realregistret

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Iflg. Folkeregisterkort tilflyttede Eberhard kommunen 8. april 1929.

I 1933 indfriede Helene Reiner en del af den tinglyste gæld. Det gjaldt lånet på 10.000 kr., som Ruth Prüsse rentefrit og uopsigeligt havde stillet til familien Reiners rådighed ved Første Verdenskrigs begyndelse i 1914. Og endvidere indfriede Helene to lån i Østifternes Kreditforening. Når restgælden i disse lån tages i betragtning, vurderes det, at Helene i 1933 i alt indfriede tinglyste lån for ca. 18.200 kr. (660.000 kr. i 2011-priser). Og der var ikke tale om en omlægning til private lån. Dette ses af hendes senere regnskab, Status pr. 1. Januar 1939, hvor den private gæld kun blev angivet til 2.500 kr. – se nedenfor.

Fig. 13. Strandslot ses direkte fra nord. Man bemærker verandabygningen fra 1922 med den lige front samt de to (stadig eksisterende) trapper. Strandpromenaden er anlagt. Til højre for hotellet ses to huse (hver med et vindue i gavlen). Det er Strandstræde 2 til 8. I 1916 købte Helene Reiner nr. 2 og i 1919 købte Hans Reiner nr. 6. Det er halvhusene (fjerneste ender) af de to nævnte huse. I 1933 købte Helene Reiner endvidere halvhuset Strandgade 22, som på billedet ses lige syd for Strandstræde 2 (med tilsødet skorsten). Hotel Strandlyst (Rosenborg), som Hans Reiner købte i 1913, er beliggende umiddelbart uden for billedfeltet foroven til venstre. Luftfoto Eskild Fut Jensen, 1929. Ø-arkivet i Rønne

I 1933 fik Helene Reiner ikke blot råd at indfri en del tinglyst gæld i Hotel Strandslot, men evnede også at købe endnu et nabohus. Det drejede sig om Strandgade 22, den østre halvdel af et dobbelthus, der ligesom hendes to øvrige huse var (og stadig er) beliggende op til Strandslots

vestlige baghave. I det nyerhvervede hus havde der tidligere været pøgeskole, drevet af frk. Marie Sofie Bidstrup, som døde efter at have boet i huset i næsten 50 år. Alle Helenes tre huse blev udlejet.¹⁴⁵

I 1935 udbyggede Helene Reiner den i 1922 anlagte verandabygning mellem hotellets tre fløje. Herved fik verandaen sin nuværende udbuede panoramafrent med udsigt til Hammeren og havet.¹⁴⁶

I forbindelse med reoveringen af verandabygningen optog Helene Reiner 20. marts 1935 et lån i Bornholms Låne- og Diskontobank i Rønne. Lånet var på 14.000 kr. (470.000 kr. i 2011-priser). Men hendes budget holdt for en gangs skyld ikke. Enten havde sæsonen været dårligere end forventet, eller måske blev ombygningen dyrere end beregnet. Helene måtte i hvert fald til Rønne efter forstærkning allerede i december (1935). I nævnte bank lånte hun 10. december yderligere 3.000 kr. (100.000 kr. i 2011-priser).

En gennemgang af det efterladte 1939-regnskab for Hotel Strandslot giver et indtryk af hoteldriftens gode økonomi op gennem 1930-erne.¹⁴⁷

Nøgletal fra Status pr. 1. januar 1939

Poster	Angivet beløb (1939)	Beløb i 2011-priser
Hotel Strandslot, vurdering	120.000	3.7 mio.
Øvrige ejendomme, vurdering	15.600	480.000
Samlet gæld	74.208	2,3 mio.
Formue (når inventar, varelager og gæld indregnes)	82.738	2,6 mio.
Formuedel i banker og sparekasse (Likviditet)	2.971	92.000

Af status fremgår, at Helene Reiner "var god for" 2,6 mio. kr. i 2011-priser. Og at hendes likviditet var 92.000 kr. i 2011-priser, her på tærsklen til Anden Verdenskrig. Likviditeten bedredes ikke meget i løbet af 1939, hvor nøgletallene nedenfor viser, at næsten halvdelen af driftsoverskuddet blev bundet i mursten. Ved status nytår 1938/39 er ikke anført nogen kontant beholdning. I øvrigt bemærker man af status, at hotel- og ejendomspriser var lave i 1939.

Nøgletal fra Driftsregnskab for året 1939

Poster	Angivet beløb (1939)	Beløb i 2011-priser
Indtægt (pension mm.)	63.276	2,0 mio.
Udgifter til varer	31.508	980.000
Udgifter til personale	6.219	190.000
Øvrige udgifter	15.238	470.000
Driftsoverskud (efter afskrivninger og skatter)	4.870	150.000
Formuefremgang (del af driftsoverskuddet)	2.081	65.000

¹⁴⁵ Iflg. Jens Riis Jørgensen Huse i Sandvig gennem 200 år, 1989.

¹⁴⁶ Brandforsikringsprotokol for Allinge-Sandvig Branddistrikt.

¹⁴⁷ **STATUS** pr. 1. januar 1939 og DRIFTSREGNSKAB for Aaret 1939 findes blandt Strandlots papirer på Lokalarkivet i Allinge.

Driftsoverskuddet i 1939 på næsten 150.000 kr. i 2011-priser viser, at hoteldriften var i god gænge. Og det selvom det vel har været småt med tyske turister. Sæson 1939 skulle blive Helene Reiners sidste med ordinær hoteldrift på Strandslot.

Da Anden Verdenskrig nærmede sig, kaldte Hitler alle tyskere hjem til Tyskland. Helene Reiner havde på det tidspunkt været dansk statsborger i en snes år. Hun var fredet. Men ordren fik alligevel meget sørgmodige følger for hende. Hun måtte sige farvel til sit barnebarn, Nora von Stein, på 10 år. Nora havde i lange perioder i sidste halvdel af 1930-er boet hos Helene. Helene Reiner levede fortsat isoleret i sin "tyske enklave". Dette bekræftes samstemmende af den håndfuld ældre sandvigborgere, der har bidraget til denne artikel. Dengang - i slutningen af 1930-erne - var de alle i begyndelsen af teen-age årene.¹⁴⁸ Men flere af dem husker stadig en lille glad pige, der legede uden for Strandslot. Hun var på deres egen alder. Og hun smilede til de forbipasserende naboer, som tit gengældte med et venligt hovedklap.¹⁴⁹ Den glade pige var Helene Reiners barnebarn, Nora von Stein. Hun var datter af Irene ("Ina") von Stein f. von Hillner, og var født 30. december 1929. "Jeg var s'gu så forelsket i Nora" fortalte Svend Klausen, Sandvig, og tilføjede "fordi hun havde sådan nogle flotte gummistøvler, den slags havde vi ikke råd til!".¹⁵⁰ Nora besøgte ikke blot sin mormor i ferierne, men gik i skole nogle år i Sandvig og senere i Allinge. Arne Kofod, Sandvig, som gik i klasse med Nora mener at kunne huske, at Nora var hjemme hos moren i Tyskland i perioder i vintertiden. Han fortæller endvidere, at det gjorde et stærkt indtryk på alle i klassen, da Nora en dag ved begyndelsen af Anden Verdenskrig sad og græd, fordi hun skulle sige farvel til alt og alle i Allinge og Sandvig. Det har givetvis også været en meget sørgmodig afsked for Helene Reiner, der herefter sad alene tilbage med sit tomme hotel og en uvis fremtid. Måske genså hun aldrig sine børn og barnebarnet.

Helene Reiner var ikke den eneste i Sandvig, der måtte tage en tung afsked pga. krigen. Fru Lejeune, ejeren af pensionatet af samme navn, måtte også pga. Hitler sige farvel til to drenge, der havde boet hos hende hele deres liv, indtil 1938 sammen med deres forældre. På det tidspunkt forlod forældrene Sandvig, og de følgende to år – fra 1. oktober 1938 til 1. november 1940 – var fru Lejeune alene deres plejemor.¹⁵¹ Drengene var ved afskeden kun hhv. 13 og 6½ år gamle. Deres far, Lothar Lejeune, var søn af fru Lejeunes afdøde mand og fra hans første ægteskab. Drengene, Horst og Achim, var ligesom forældrene tyske statsborgere. Den ældste (Horst) havde ligesom Nora gået i skole i Sandvig og Allinge. Omtalen her af fru Lejeune skyldes ikke blot skæbnefællesskabet med Helene Reiner, men også at fru Lejeune var – eller blev – en nær veninde af Helene, måske Helenes eneste. Og langt senere – i 1960-erne - fortalte fru Lejeune fra sine samtaler med Helene til Ulla Søgaard-Pedersen. Denne nedskrev oplysningerne som Uddrag af Strandslots Historie.¹⁵² Dette materiale har givet værdifulde oplysninger til denne artikel.

Her skal tilføjes en mystisk hændelse fra 1936. Bornholms Tidende berettede 18. november om fiskere fra Snogebæk, der reddede en besætning fra et tysk fly, der var gået ned på havet med motorskade. De reddede var fire tyske officerer, blandt dem chefen, en major von Arnim, altså med

¹⁴⁸ Louise Wellejus, Svend Klausen, Arne Kofod, Erik Lind (nu Snogebæk), Børge Pedersen (nu Allinge).

¹⁴⁹ Iflg. Louise Wellejus, som i øvrigt boede på en nabogård.

¹⁵⁰ Personligt meddelt af Svend Klausen, Sandvig.

¹⁵¹ Fru Lejeune fik ikke selv børn.

¹⁵² Ulla Søgaard-Pedersen: Uddrag af Strandslots Historie, 1967, findes i Strandslots papirer på Allinge Lokalarkiv.

samme efternavn som Helene Reiners pigenavn. Var de mon på vej til Strandslot eller søgte de at flygte fra Hitlers styre? Hvad der videre hændte de tyske officerer vides ikke.

Strandslot under Anden Verdenskrig og den russiske "befrielse"

Den tyske besættelse af Bornholm skete 10. april 1940. Der var ro og orden på øen, og man forudså åbenbart en rimelig rolig fremtid med turister i sommersæsonen, hvilket ses af, at Bornholms amtmand, P. Chr. v. Stemann, blot én måned efter den tyske besættelse søgte om olietildeling til rutebådene "da oliemangel kunne få store konsekvenser for turistsæsonen, som nu nærmede sig".¹⁵³ Og det lykkedes faktisk at opretholde normal skibstrafik mellem Bornholm og København i krigens første år. Der blev endda etableret den første faste flyforbindelse mellem Rønne og København et halvt års tid efter besættelsen. Kapaciteten var dog kun 16 passagerer pr. flyvning!¹⁵⁴

Turistbesøgets omfang på Bornholm i krigens første år er ikke fundet. Men der har i hvert fald ikke været de vanlige tyske turister til Hotel Strandslot – måske lidt tyske soldater på orlov. I løbet af besættelsens første halvår indfrie Helene Reiner to tinglyste lån i Strandslot.¹⁵⁵ Det drejede sig om to skadesløsbreve fra 1935 i Bornholms Låne- og Diskontobank. Det er uvist, hvad Helene Reiner betalte for indfrielsen, idet skadesløsbrevene kan have fungeret som en slags kassekreditter. Måske har Helene ment, at det i krigstid var det sikreste, at anbringe penge i fast ejendom fremfor på bankbøger.

Den tyske besættelsesmagt på Bornholm gennemførte i krigens første år i langt overvejende grad aktiviteter på Syd- og Midtbornholm med udgangspunkt i Rønneområdet. Intet tyder på, at Hotel Strandslot direkte var inddraget i de tyske aktiviteters organisation, fx ved at huse chefer eller kommandostationer.

Der vides intet om Helene Reiners søn, Eberhards, deltagelse i krigen. Kun at han overlevede. Derimod vides om Helenes datter, Irene ("Ina"), at hun i krigens anden halvdel bestyrede Det tyske Marinehjem i København.¹⁵⁶ Og at hendes datter, Nora, Helenes barnebarn, opholdt sig hos hende og hjalp med telefonpasning.¹⁵⁷ Nora var på det tidspunkt omkring 15 år. Irene og Nora overlevede også krigen.

Sandvig-Allinge mærkede meget lidt til den tyske besættelse de første tre år. Men så skete der noget – faktisk pga. Helenes datter, Irene. Og det skyldtes hendes omgang med højere tyske officerer! I januar 1944 var amtmand v. Stemann i København, hvor han bl.a. mødtes med den øverstkommanderende for de tyske flådestyrker i Danmark, admiral Wurmbach. Denne fremsatte

¹⁵³ P. Chr. v. Stemann: En dansk Embedsmands Odyssé, 1961, citat.

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Iflg. Realregistret (Ø-arkivet i Rønne).

¹⁵⁶ Iflg. Jørgen H. Barfod: Et centrum på periferien. Modstandsbevægelsen på Bornholm, 1976 (også udgivet som Bind 9 i II Række i Bornholmske Samlinger)

¹⁵⁷ Personligt meddelt af Svend Klausen, Sandvig, der angiveligt tilfældigt mødte Nora i København i krigens sidste år

på mødet ønske om, at den tyske marine lejede Hotel Strandslot. I sine erindringer skriver v. Stemann: "Dette [Strandslot] ejedes af en tysk dame, der gennem datteren havde forbindelse med tyske officerer, og det var derfor vanskeligt fra dansk side, at udøve nogen væsentlig indflydelse på dette spørgsmål".¹⁵⁸ Datteren, som v. Stemann henviser til, var Irene von Stein.¹⁵⁹ Det er bemærkelsesværdigt, at selveste amtmanden stadig opfattede Helene Reiner som "en tysk dame", skønt hun på det tidspunkt havde været dansk statsborger i 24 år! Det er ligeledes overraskende, at myten om "Det Tyske Hotel" åbenbart stadig levede i bedste velgående på højeste niveau, idet amtmanden mente, at man fra dansk side ingen indflydelse havde vedrørende Hotel Strandslot! Barfod¹⁶⁰ angiver, at Irenes motiv til at få et tysk lejemål af Hotel Strandslot i stand var moderens dårlige økonomiske situation efter flere magre hotelsæsoner. Barfod angiver også, at Irene von Stein ved at henlede admiralsens opmærksomhed på morens hotel i Sandvig "blev dette sandsynligvis anledningen til, at tyskerne koncentrerede sig om netop denne egn af Bornholm, da de omkring 1. april [1944] beslaglagde ikke alene Strandslot, men også Hotel Hammershus, Hotel Hammersø og Alexandersens Hotel i Allinge-Sandvig".

Da der tilsyneladende var tale om beslaglæggelse af de nævnte hoteller – herunder Strandslot - er der intet, der tyder på, at Irenes plan om lejeindtægt til moren lykkedes.

En måned senere ankom 110 unge marinekadetter, som blev indkvarteret på Strandslot. De var ankommet 30. april (1944) med skib til Rønne og herfra transporteret med jernbane til Sandvig. I den følgende tid så man dem træne hårdt udendørs, inklusive rotræning på bugten¹⁶¹ og på Hammersø.¹⁶²

I sommeren 1944 påbegyndte tyskerne forhandlinger om etablering af et lazaret i et af hotellerne eller pensionaterne i Sandvig.¹⁶³ Men der skulle gå endnu ¾ år før lazaretet blev en realitet – og kun på Alexandersens Hotel i Sandvig.¹⁶⁴ På Hotel Strandslot blev der stadig indkvarteret tyske soldater på orlov.¹⁶⁵

I begyndelsen af 1945 dukkede en ny tysk plan op: Tyskerne ville flytte en rekruttskole på 1000 mand fra det af russerne truede Sassnitz til de beslaglagte hoteller i Sandvig. I marts 1945 findes angivet, at en "Luftværnskolonne" var indkvarteret på Strandslot.¹⁶⁶ I april (1945) blev påbegyndt flytningen af rekruttskolen til Sandvig. Men kun skolens køkkenpersonale angives at være

¹⁵⁸ P. Chr. v. Stemann En dansk Embedsmands Odyssé, 1961

¹⁵⁹ Iflg. Ulla Søgaards oplysninger fra fru Lejeune, Helene Reiners veninde, var Irenes mand, von Stein, tysk oberst. Dette har ikke kunnet bekræftes, ligesom det er uvist, hvornår Irene blev gift samt hvor længe giftermålet varede.

¹⁶⁰ Jørgen H. Barfod: Et centrum i periferien. Modstandsbevægelsen på Bornholm, 1976 (også udgivet som Bind 9 i II Række i Bornholmske Samlinger).

¹⁶¹ P. Chr. von Stemann En dansk Embedsmands Odyssé, 1961.

¹⁶² Personligt meddelt af Erik Lund, Snogebæk, tidligere Sandvig.

¹⁶³ Iflg. P. Chr. von Stemann En dansk Embedsmands Odyssé, 1961. Denne bemærkning er krigshistorisk interessant, fordi den afslører nogle tyskeres realitetssans vedr. russernes fremrykning. De var på det tidspunkt nået frem til det nuværende Polens østgrænse.

¹⁶⁴ Personligt meddelt af Erik Lund, Snogebæk, tidligere Sandvig (hans mostre ejede Alexandersens Hotel under krigen).

¹⁶⁵ Iflg. Egon Sørensen m.fl. Tyske og russiske aktiviteter på Bornholm under 2. Verdenskrig, 2004.

¹⁶⁶ P. Chr. von Stemann En dansk Embedsmands Odyssé, 1961.

ankommet. Og det har uden tvivl været med den bagtanke, at kunne forpleje patienter og personale på det planlagte lazaret. I første omgang talte man om 4000 sårede soldater fra et lazaret i Danzig. Senge og alt udstyr skulle medbringes til Bornholm.¹⁶⁷ Endelig - i begyndelsen af maj 1945 - ankom de første 1000 sårede tyske soldater til lazarettet. Dette antal blev hurtigt forøget til 3000. Det var ifølge den tyske kommandant v. Kamptz belægningen på lazarettet ved krigens slutning.¹⁶⁸

Behandlingen af soldaterne på lazarettet i Alexandersens Hotel var feltkirurgi med mange amputationer. Et vidne har berettet om det store antal afsavede lemmer, der bare blev henkastet på en nærliggende mødding. Der blev først ryddet op, efter klager til ledelsen på lazarettet.¹⁶⁹ Pension Lejeune i Sandvigs sydkant var tilsyneladende en slags militært hovedkvarter i Sandvig, i hvert fald hen mod krigens slutning. Der foreligger således en rapport fra de danske frihedskæmpere i Allinge vedrørende deres (mislykkede) forsøg på at få udleveret våben og ammunition fra mandskabet på et radaranlæg på Hammerknuden 9. maj 1945.¹⁷⁰ Heri er anført den tyske chef, angiveligt en oberst, "der bor hos Lejeune i Sandvig".¹⁷¹ Der er selvfølgelig den mulighed, at obersten var privat indlogeret hos fru Lejeune i hendes hus på Strandvejen 75 og ikke i hendes "Pension Lejeune" (Strandvejen 101). Men der findes en anden hændelse, der klart angiver "Pension Lejeune", som et militært kvarter:

En nat hen mod krigens slutning var en del huse i Sandvig blevet bemalet med hagekors - angiveligt ikke Strandslot. Tyske soldater pågreb den følgende morgen en dreng, som blev bragt til afhøring netop på "Pension Lejeune".¹⁷² Selvom alle pensionater og hoteller i Allinge-Sandvig var annekteret af tyskerne, siger det sig selv, at dette ikke just var godt for pensionatets renommé. Det er bemærkelsesværdigt, at Strandslot undgik at blive et lokalt tysk hovedkvarter. Og at de unge, der malede hagekors på nogle af byens huse, undlod at gøre dette på Strandslot. Var det pga. tysk bevogtning, eller var Strandslot (stadig) bare opfattet som en del af den tyske enklave? Eller skyldtes "fredningen" en klogelig, åbenbar neutral optræden af Helene Reiner? En anderledes optræden udviste fru Lejeune. Hendes pap-barnebarn, Achim, har udtrykt sig således: "En af hendes [fru Lejeunes] få fejl var hende generøsitet over for de tyske soldater".¹⁷³

Bornholm blev "befriet" af russerne 9. maj 1945 og de forlod først øen 11 måneder senere, 5. april 1946. Under de russiske troppers tilstedeværelse på Bornholm var Strandslot også besat. Men oplysningerne om denne periode er meget sparsomme. Det fortælles, at russiske officerer afholdt baller på Strandslot, hvor de dansede med hinanden! Omgang med civilbefolkningen var – også for officererne - minimal.¹⁷⁴ Dog arrangerede russerne koncerter i Strandslots have for Sandvigs borgere.¹⁷⁵ Det var kun de højerestående officerer, der boede på hoteller. De russiske soldater blev

¹⁶⁷ ibid.

¹⁶⁸ ibid.

¹⁶⁹ Personligt meddelt af vidnet, Erik Lund, Snogebæk, tidligere Sandvig (hans mostre ejede Alexandersens Hotel under krigen).

¹⁷⁰ Vagtrapport for 1 Kompagni 4. Deling i Tiden Kl.0.00 til Kl.24.00 9/5 1945 (Lokalarkivet i Allinge).

¹⁷¹ Vagtrapport for 1. Kompagni 4. Deling 9. maj 1945. (Rapporten findes på Allinge Lokalarkiv).

¹⁷² Personligt meddelt af Svend Klausen (han var drengen der blev afhørt på "Pension Lejeune").

¹⁷³ Personligt meddelt fra Achim Lejeune 31. juli 2011.

¹⁷⁴ Personligt meddelt af Doris og Børge Pedersen, Allinge.

¹⁷⁵ Personligt meddelt af Erik Lund Snogebæk, tidligere Sandvig.

under stram disciplin holdt ude i skovene i bivuakker, senere i barakker. Her levede de uden kontakt med øens befolkning. Jævnligt samledes de dog til filmfremvisninger, propagandafilm og sportsfilm.¹⁷⁶ En af disse russiske biografer var indrettet på Strandslot.

De russiske "befrielsesstyrker" efterlod tilsyneladende Hotel Strandslot i en relativ god stand. Intet tyder på, at der blev begået vandalisme.

Der er ikke fundet beretninger om Helene Reiners situation i de seks vanskelige år. Dog er det fortalt, at hendes hang til cigaretter (kæderygning) gjorde hende til veninde med de to søstre Olga og Emmy Alexandersen, der dengang ejede Alexandersens Hotel og hvor de disponerede over et stort tobakslager.¹⁷⁷ En lille hændelse mere end 25 år efter befrielsen viser, at der trods alt under krigen også havde været plads til lidt menneskelighed: En dag i 1970-erne, hvor Ulla og Viggo Søgaard Pedersen ejede Hotel Strandslot, fik fru Ulla et uventet besøg, og hun fortæller: "Der kom en tysk herre (tidligere officer), som havde kendt fru Reiner på Strandslot under krigen, og spurgte mig i Strandgade 20, om hun levede endnu, da han gerne ville træffe hende. Han spurgte også til hendes sorte labrador, som han havde givet hende ved sin afrejse, og som havde fulgt hende til det sidste. Han gik skuffet bort." På det tidspunkt havde Helene Reiner været død en snes år.

Afslutningen på Helene Reiners æra på Strandslot

Helene Reiners æra på Strandslot havde indtil Anden Verdenskrig været på ikke mindre end 30 sæsoner, heraf de første 17 sammen med sin mand. Fra 1940 kom virakken med to besættelsesmagter i flere år, hvor Helene Reiner var dømt til passivt at følge de fremmedes brug af hendes Strandslot. Og hertil kom hendes savn af barnebarnet og uvisheden om børnenes og barnebarnets skæbner.

Den sidste russiske soldat forlod Bornholm 5. april 1946. Helene Reiner var blevet en ældre dame på 68. Hun var næppe syg, idet hun først døde syv år senere i sit hjem. Hun var - da hun døde - stadig formuende, så det pengemæssige har næppe heller været afgørende for en eventuel genetablering af hoteldriften på Strandslot efter russernes afrejse. Men Helene Reiner orkede ikke at genoptage hoteldriften efter krigsårene. Det bekræftes af et meget hurtigt salg – se nedenfor. Helene Reiner forsøgte næppe at få nogen af hendes arvinger til at overtage Hotel Strandslot. De to børn og barnebarnet havde overlevet krigen, men tiden var ikke til, at tyske statsborgeres **overtagelse af** dansk ejendom. Helenes iver efter at blive frigjort for pligter viser sig ved, at hun - blot 48 dage efter at den sidste russiske soldat havde forladt Bornholm - overdrog skøder på alle sine ejendomme til den københavnske direktør Axel Harrev (23.maj 1946). Han overtog således ikke kun Strandslot, men også de nærliggende tre huse, Strandgade 22 samt Strandstræde 2 og 6. Men alt har sin pris. Den ekstremt hurtige handel betød for Helene, at hun solgte Hotel Strandslot for kun lidt over 2/3 af ejendomsvurderingen. Harrev købte således Hotel Strandslot for 100.000 kr. (2,03 mio. kr. i 2011-priser), mens vurderingen lød på 146.500 kr. (lige under 3 mio. kr. i 2011-priser).¹⁷⁸ Som et plaster på såret fik Helene Reiner indført en klausul vedrørende den ene

¹⁷⁶ Iflg. P. Chr. v Stemmann: En dansk Embedsmands Odyssé, 1961. Han beretter, at han var inviteret til en sådan filmfremvisning i Galløkkelejren ved Rønne. Her blev også vist en amerikansk sportsfilm.

¹⁷⁷ Personligt meddelt af Erik Lund, Snogebæk, som under krigen havde sin gang hos sine mostre, ejerne af Alexandersens Hotel.

¹⁷⁸ Iflg. Realregistret.

ejendom: hun "forbeholdt sig livsvarigt vederlagsfri beboelse af Strandgade 22".¹⁷⁹ Denne ret benyttede Helene sig af fra salget og til sin død.

Helene Reiners æra på Hotel Strandslot begyndte med hendes overtagelse 19. september 1910 og sluttede med overdragelse af skødet 23. maj 1946 (når ses bort fra den turbulente tid i 1926/27).

*Fig. 14. Renoveringen i 1935 af verandabygningen fra en lidt tilbagetrukket flad front til den nuværende "udbuede" (egl. mangelkantede), der går fra hushjørne til hushjørne, gav ekstra god plads i verandastuen. Og hertil kom panoramavirkningen mht. udsigten indefra. Billedet er fra 1948. Anledningen til forsamlingen af et halvt hundrede restaurationsfolk er ukendt. Det er ikke sandsynligt, at de alle var ansat et og samme sted på Bornholm. **Hotel Strandslots fotosamling***

Helene Reiners sidste år, død og forsvinden

I halvhuset Strandgade 22 i Sandvig - 30 meter fra Hotel Strandslot - henlevede Helene Reiner sine sidste år. Hendes eneste selskab var den store hund, som en tysk officer havde efterladt. Og når Helene spadserede i byen, var hun altid ledsaget af den sorte labrador.¹⁸⁰ En enkelt fortrolig veninde havde Helene dog: fru Lejeune. Denne var bornholmer, men havde boet en årrække i Tyskland, været tysk gift og delte som nævnt skæbnefællesskab med Helene mht. adskillelse fra plejebørn ved begyndelsen af Anden Verdenskrig.

¹⁷⁹ Tekst iflg. skifteprotokollen efter Helene Reiners død. Men iflg. Jens Riis Jørgensen, Huse i Sandvig gennem 200 år var der tale om Strandgade 22

¹⁸⁰ Iflg. Ulla Søgaards oplysninger fra fru Lejeune.

Helene Reiner store cigaretforbrug er omtalt ovenfor. Hertil føjede hun et vist alkoholforbrug på sine gamle dage. Fru Lejeune, har udtrykt det således: " Måske fik hun lidt rigeligt at drikke – svære minder måske".¹⁸¹ Citatet antyder, at Helene ikke havde glemt sin tidligere ægtemands svigt mere end 20 år tidligere; og hertil kom vel også manglende kontakt med børn og barnebarn samt tildragelserne under krigen(e).

Helene Reiner skrev sit testamente 6.november 1948, et par år efter, at hun havde solgt Strandslot og sine øvrige ejendomme.¹⁸² Hendes ægteskab med Hans Reiner var barnløst, og hun havde ingen plejebørn. Derfor var arvingerne de to børn fra første ægteskab, Irene ("Ina") von Stein og Eberhard von Hillner samt Inas datter, barnebarnet Nora von Stein. I testamentet bestemte Helene, at indbo og løsøre skulle tilfalde Ina, og at barnebarnet Nora skulle tildeles et "legat" på 10.000 kroner. Den resterende formue skulle deles ligeligt mellem de to børn, Ina og Eberhard. Helene indsatte som boets eksekutor revisor Kaj Pedersen, Vestergade 30, Allinge. Denne havde været hendes revisor i en årrække (Ifølge hans egne kommentarer under den senere behandling af dødsboet).

Helene Reiner har næppe nogensinde modtaget så meget som én krone fra det offentlige. Ved bobehandlingen efter hendes død er anført, at hun "levede tilbagetrukket" og "ikke modtog alders- eller invaliderente eller anden offentlig hjælp". Og den nedenfor omtalte hjemmehjælp betalte Helene af egen lomme.

Man bemærker også (fra boopgørelsen efter Helenes død), at den ensomt levende Helene Reiner, der ved sin død havde en formue på mere end ¾ million kroner (i 2011-priser), havde udlånt næsten 2/3 heraf til to store, ærkedanske hoteller i Sandvig!¹⁸³

Der er ikke fundet oplysninger om, at Helene skulle have været længerevarende syg i sine sidste år. I Skifteprotokollen er dog efter hendes død angivet, at en fru Karin Haagensen "havde passet hende [Helene Reiner] under hendes sygdom". Det er også angivet, at hendes læge (S. Borch i Allinge), havde en udestående fordring efter Helenes død på ca. 1.400 kr. (2011 priser). Det antages, at der var tale om en kortvarig sygdom før hendes død.

Der var ingen familiemedlemmer til stede, da Helene døde i hjemmet 22.juni 1953.¹⁸⁴ Familiens fravær ses af det faktum, at det var revisor Kaj Pedersen, Allinge, der indrykkede dødsannoncen i aviserne, og at der i teksten angives "Paa fraværende Børns vegne". Dødsannoncen blev bragt 24. juni i Bornholms Avis og i Bornholms Tidende .

¹⁸¹ Refereret af Ulla Søgaard (Pedersen) fra samtaler med fru Lejeune.

¹⁸² Testamentet befinder sig på Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm (i København).

¹⁸³ Skifteprotokollen (Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm).

¹⁸⁴ Som nævnt var Helene Reiners bopæl i sine sidste år Strandgade 22. I Kirkebogen og i Skifteprotokollen er anført, at hun døde i Strandgade 2, og at det var hendes bopæl. Arkivar Christl Mathea Vang, Ø-arkivet., Rønne, har fundet, at gadeomlægning efter 1953 er skyld i forvirringen. Helene Reiners bopæl 1946-53 var det nuværende Strandgade nr. 22.

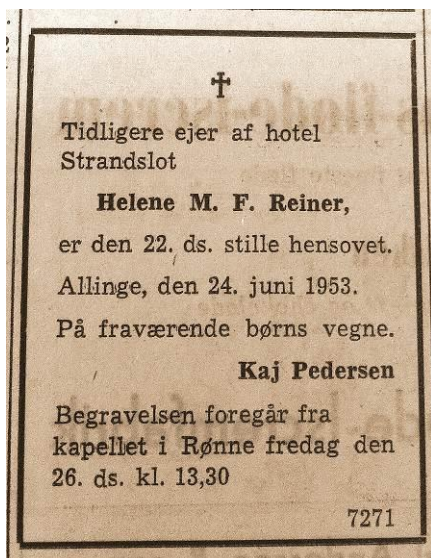

Fig. 15. Helenes dødsannonce i Bornholms Avis 24. juni 1953

I en nekrolog skrev Bornholms Tidende 23. juni (1953): "Fru Helene Reiner, Enke efter afdøde Hotelejer Hans Reiner, Sandvig, er i Gaar død i sit Hjem i Sandvig, 75 Aar gammel. Fru Reiner, der var tysk af Fødsel, kom første Gang som Turist til Bornholm og lærte her Hans Reiner, hvis Moder, der var Officersenke, lige havde opført Hotel Strandslot i Sandvig.

[Teksten ovenfor og nedenfor er sammenhængende (nekrolog)]

Efter Moderens Død blev Fru Helene Reiner Frue paa Strandslot og drev sammen med sin Mand i en Aarrække Hotellet. Paa en Udenlandsrejse døde Hans Reiner i Innsbruck, og Fru Helene Reiner drev med stor Dygtighed Hotellet videre, indtil Hotelejer Harrev i 1946 købte Strandslot og slog det sammen med Strandhotellet. De sidste Aar levede Fru Reiner helt alene. Hun havde ingen Paarørende og boede i et lille Hus lige ved Hotellet. Huset havde hun sikret sig inden hun solgte. Hun havde ført en meget omskiftelig Tilværelse og var meget anset. Hun døde nu i Ubemærkethed."

Det var historien om Helene Reiner, i hvert fald sådan som den kendtes i Rønne. Helene Reiner blev fire dage efter sin død bisat i Rønne Kapel. Pastor J.N. Langhoff havde måttet tage turen ned fra Allinge for at forestå højtideligheden.¹⁸⁵ Efter bisættelsen begav deltagerne sig til Petreas Konditori på Store Torv i Rønne, hvor der var et mindre traktement. Deltagelsen har næppe været overvældende. Således lød regningen fra konditoriet på i alt 368 kr. i 2011 priser.¹⁸⁶ Det vides ikke, om nogen af Helenes børn eller barnebarnet deltog i bisættelsen. Børnene og barnebarnet boede på det tidspunkt i hhv. England, Østtyskland og Østrig.

Efter bisættelsen blev den afdøde kremeret i Rønne. Helene Reiner havde i sit testamente angivet, "at urnen hensættes i Rønne eller et andet sted, som børnene måtte bestemme". Af boopgørelse efter Helenes død ses, at der blev betalt for en urneplads i de følgende 20 år – altså frem til

¹⁸⁵ Iflg. Kirkebogen.

¹⁸⁶ Iflg. Skifteprotokollen.

1973.¹⁸⁷ Det fremgår imidlertid ikke af regnskabet, hvor der blev betalt for urneplads. Kirkebogen giver ingen oplysning om Helene Reiners sidste hvilested. Her er i forbindelse med hendes død blot anført "Ligbrænding i Rønne" i den kolonne, hvor der for alle andre døde omhyggeligt er angivet den kirkegård, hvor vedkommende er begravet eller har fået urnen nedsat. Af Rønne Kirkegårdsprotokol fremgår, at Helene Reiners urne blev sendt til Allinge Kirkegård.¹⁸⁸ Men Allinge Kirkegårdsprotokol indeholder ingen oplysninger om hverken modtagelse eller nedsættelse af urnen.¹⁸⁹ Der er den mulighed, at et af Helenes børn eller barnebarnet har overtaget urnen, og smuglet den ud af landet. Der findes nemlig som nævnt intet anført i Kirkebogen om urnens skæbne. Myndighederne skulle give tilladelse til udførsel af en urne. Intet tyder på, at nogen af arvingerne var til stede på Bornholm ved bisættelsen. Konklusionen er (såfremt de to Kirkegårdsprotokollerne er korrekt førte): Helene Reiners jordiske rester forsvandt mellem Rønne og Allinge!

Skifterettens behandling af boet efter Helene Reiner

Som nævnt ovenfor havde Helene i sit testamente indsat revisor Kaj Pedersen, Allinge som boets eksekutor. Og man måtte helt op til kongen for at få fulgt Helenes sidste vilje! Det var åbenbart ikke almindeligt, at en revisor i Allinge blev bo-eksekutor. Der foreligger således blandt Skifterettens dokumenter en kongelig bevilling af 30. juni 1953, hvor Kong Frederik IX gør vitterligt, at Kaj Pedersen bliver boets eksekutor.¹⁹⁰

Den første skiftesamling blev afholdt 7.juli 1953 i afdødes hjem. Deltagerne var ifølge referatet – udover Kaj Pedersen – overbetjent Emil A. Larsen, Allinge og politibetjent Thykjær Nielsen, Allinge samt en "fru Marie Felk", Sandvig, der underskrev sig som Maja Flek. De to politifolk blev betegnet "vurderingsmænd". Fru Flek fremlagde et brev fra Helenes datter, Irene ("Ina") von Stein, som opholdt sig i England. I brevet blev fru Flek anmodet om at **varetage** Inas interesser.¹⁹¹ Eksekutor redegjorde indledningsvis for Helene Reiners familieforhold og testamentet. Han oplyste endvidere, at de tre arvinger var blevet orienteret om testamentets indhold, og at han var boets eksekutor. Næste punkt på dagsordenen var en opgørelse af Helene Reiners aktiver. Hun havde ingen gæld ud over løbende regnskab, og hun ejede ingen ejendomme. Boets samlede aktiver var opgjort til godt 56.000 kroner (850.000 kr. i 2011-priser). Heraf var indbo og løsøre vurderet til ca.1.500 kroner (23.000 kr. i 2011-priser). Aktiverne fandtes hovedsageligt på bankbøger (og indbo). En ikke ubetydelig del af aktiverne var lån, som Helene Reiner havde ydet, primært til to hoteller i Sandvig.

Den anden skiftesamling blev afholdt 26.september samme år – også i afdødes hjem. Der var nu indkommet fuldmagter fra Helenes to børn. Og fru Flek "var rejst til Sverige". Deltagerne var – foruden eksekutor:

¹⁸⁷ I dokumenterne fra bobehandlingen anføres et sted urneplads og et andet sted urnerum.

¹⁸⁸ Rønne Kirkegårdsprotokol findes på Ø-arkivet i Rønne.

¹⁸⁹ Personlig oplysning 21. juni 2011 fra graveren ved Allinge Kirkegård, Bjarne Rasmussen.

¹⁹⁰ Skifterettens dokumenter vedrørende boet efter Helene Reiner findes på Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm.

¹⁹¹ Maja Fleks relation til Irene v. Stein er ukendt. Flek angives boende i Sandvig. Hun må antages, at have været logerende, idet hun ikke er omtalt som husejer i Jens Riis Jørgensens Huse i Sandvig gennem 200 år(1989).

- overbetjent Emil A. Larsen, som nu var befuldmægtiget for Eberhard von Hillner (i Østtyskland)
 - sygekassekasserer Herman Th. Mortensen, befuldmægtiget for Irene (Ina) von Stein (i England)
- [3 rettelser i de flg. 15 linjer]

Til historien hører, at Ina egentlig havde givet sin fuldmagt til Kaj Pedersen, "da arvingen ikke kendte andre på Bornholm, som var hende venligt stemt"! Således ordret indført i skifteprotokollen af Kaj Pedersen. Men han måtte som eksekutor svigte Irene og på trods af den personlige cadeau videregive fuldmagten til Herman Th. Mortensen. Den sidste af arvingerne, barnebarnet Nora von Stein, befandt sig i Østrig (Salzburg). På dette andet møde blev kassebogen med boets udgifter og indtægter gennemgået. Tredje og sidste skiftesamling blev afholdt 19. juli 1954, altså et års tid efter Helene Reiners død. Deltagerne var som ved det foregående møde. Denne gang blev mødet afholdt hos eksekutor i Vestergade 30, Allinge. På dette afsluttende møde blev boopgørelsen samt udlodning af arveandele fremlagt og endeligt godkendt. [Punktum] Irene arvede som nævnt ovenfor indbo og løsøre fra morens hjem i Sandvig. Der var åbenbart intet af særlig stor værdi, idet den samlede vurdering i 2011-kroner kun – som nævnt - var 23.000 kr. Irene valgte alligevel at få pakket hovedparten og (antagelig) sendt til sit hjem i England. Således angives i skifteprotokollens kassebog en udgift til nedpakning af indbo på [punktum udgår] ca. 1.400 kr. samt en udgift på godt 8.000 kr. til Speditionsfa. Helberg & Germandsson. Den mindre del af indboet, som blev solgt fra, indbragte omkring 1.500 kr. (de anførte beløb er i 2011-priser). Den 16. august 1954 har eksekutor afsluttende indført i skifteprotokollen, at han havde forsøgt at overføre arvelodderne til arvingerne, men at det kun var lykkedes mht. barnebarnet Nora. Nationalbanken havde sat sig på bagbenene, idet man angav kun at ville overføre til en arvinges hjemland. Og Irene havde ønsket arven anbragt i Schweiz, medens Eberhard boede i Østtyskland. Han var åbenbart klar over, at de østtyske myndigheder med kyshånd modtog penge fra udlandet. Men også, at staten i kommunismens hellige navn ville beholde pengene. Ingen personlig kapitalisme blev tolereret her. Eberhard havde som modtræk nogle måneder efter morens død etableret en dækadresse i Vestberlin, i Zehlendorf i det mondæne sydvestlige hjørne af byen (det var før muren). Desværre for Eberhard von Hillner ville Danmarks Nationalbank ikke godtage en adresse med "c/o Frau Anna Reichert" for en person fra et land (Østtyskland), der i øvrigt (endnu) ikke var anerkendt af Danmark som selvstændig stat.

Den gode eksekutor var naturligvis interesseret i at få sagen ud af verden. Han aftalte derfor med de to arvinger, at de selv tog kampen op med den danske Nationalbank, efter at deres penge var blevet deponeret i Bornholms Laane- og Diskontobank i Rønne.

Det uvist, om Irene, Helene Reiners datter, besøgte Bornholm i forbindelse med morens død og bisættelse i 1953. Men Irene deltog som nævnt ikke i nogen af skiftemøderne i Sandvig og Allinge i 1953/54. Irene boede som nævnt under arvesagen i England. Hendes adresse her var Lillesden School, Hawckhurst, som er beliggende i Grevskabet Kent. Det er i Englands sydøstligste hjørne, nede ved Dover. Lillesden School var en nu nedlagt, traditionsrig pigeskole med over 100 elever. Skolen var ca. 100 år gammel, oprettet af en rig bankmand i hans herskabsbolig.¹⁹² Der er ikke fundet oplysninger om, hvordan den tyske Irene endte her, eller hvad hun foretog sig på skolen.¹⁹³ Irenes videre skæbne er ikke kendt.

¹⁹² Oplysninger fra internettet (Google).

¹⁹³ En henvendelse til afdelingen Archives and Local History i Hastings Museum and Art Gallery har ikke givet nye oplysninger.

Det vides ej heller, om Eberhard, Helene Reiners søn, besøgte Bornholm i forbindelse med morens død og bisættelse. Han deltog ikke i nogen af skifterettens møder. Eberhard boede under arvesagen i 1953/54 stadig i den by i det daværende Østtyskland, hvor han – som tidligere nævnt – havde fået udstedt pas i 1949. Det var i byen Storkow, som ligger ca. 50 kilometer sydøst for Berlin, halvvejs til den nuværende polske grænse. Eberhards videre skæbne er ikke kendt.

Hotel Strandslot efter Helene Reiner-æraen

Helene Reiner æraen på Hotel Strandslot sluttede med hendes salg af hotellet til den københavnske direktør Alex Harrev 23. maj 1946. Han købte i øvrigt på samme tid Strandhotellet, som ligger nogle få hundrede meter øst for Strandslot. Han drev de to hoteller i 5 år, før han måtte give op.¹⁹⁴ Rudolf Holm købte de to hoteller i 1951 og drev dem de følgende 10 år. Men så måtte også han give op. I 1961 købte pornomillionæren Sven Thevis de to hoteller ved tvangsauktion. Thevis havde kun hotellerne i ét år, idet han ikke kunne få bevilling til at drive hotellerne.¹⁹⁵

Hoteldirektør Viggo Søgaard Pedersen købte hotellerne i 1962. Han ejede i forvejen Hotel Saxohus i København. Søgaard drev de følgende 23 år – bl.a. – Hotel Strandslot. Og det blev en god periode for Strandslot, der blev ombygget og gennemgribende moderniseret i årene 1967/69. Iflg. Søgaard var hotellets indre frem til 1967 uændret fra det blev bygget i 1904/05. Han installerede toiletter og bad på værelserne samt rumopvarmning. Mht. selve bygningen gennemførtes i 1967/69 en væsentlig ændring af tagkonstruktionen, idet det hidtidige mansardtag blev "løftet op" til en almindelig tagkonstruktion. Herved fik bygningen de nuværende tre fulde etager. Køkkenet i kælderen blev ikke renoveret og fremstår endnu i 2011 som for 50 år siden, hvor dets anvendelse ophørte. Derefter fik Strandslots gæster deres måltiderne serveret på det nærliggende Strandhotel¹⁹⁶. Efter ombygningen sidst i 1960-erne havde hotellet i alt 108 sengepladser¹⁹⁷.

Søgaard solgte i 1985 Hotel Strandslot til selskabet ASX 7590 A/S, Hotel Strandslot Timeshare. De næste par år blev Strandslot ombygget efter tegninger af arkitekt Søren Elkær-Hansen, Dragør, hvorefter Strandslot rummede de nuværende 27 ferielejligheder, hvoraf de fleste har flere værelser. Hver lejlighed blev indrettet med køkken og badeværelse. Endvidere indrettedes flere fælles aktivitetsrum, fx motionsrum og romersk bad. I det ydre fik lejlighederne nye altaner, understøttet af en "stilladsagtig" konstruktion. Men det planlagte salget af lejlighederne lykkedes ikke.

I 1987 overtog Strandslot Ferielejligheder A/S, Dragør Hotel Strandslot. Og denne gang lykkedes salget af lejlighederne. I dag er Strandslot et veldrevet timeshare hotel, som har mere end 600 ejere, der har købt de i alt 999 lejligheds-uger.

¹⁹⁴ Iflg. Realregistret.

¹⁹⁵ Personligt meddelt af tidl. Hoteldirektør Viggo Søgaard Pedersen (ejer af bl.a. Hotel Strandslot og Strandhotellet 1962-85).

¹⁹⁶ Personligt meddelt af tidl. hotelværtinde Ulla Søgaard, Sandvig.

¹⁹⁷ Jens Riis Jørgensen, Huse i Sandvig gennem 200 år, 1989.